

**KONINKLIJKE
VERENIGING
TER BEOEFENING
VAN DE
KRIIGSWETENSCHAP**

OPGERICHT 6 MEI 1865

Ereleden

Z.K.H. de Prins der Nederlanden
Z.E. Luitenant-Generaal b.d.
M. R. H. Calmeyer
Z.E. Luitenant-Generaal b.d.
D. A. van Hilten
Generaal-Majoor b.d. J. J. de Wolf
Generaal-Majoor b.d.
E. R. d'Engelbronner

Bestuur

C. Knulst, MWO 4, Generaal-Majoor b.d., voorzitter
H. J. L. Janssen, Kolonel Klu
C. E. baron van Asbeck
A. W. Gerretsen, Kapitein-Luitenant ter Zee
W. Walthuis, Brigade-Generaal der Infanterie b.d., Redacteur, p.a. Hogere Krijgsschool, Frederikkazerne, van Alkemadeaan 774, 's-Gravenhage
M. J. Wolters, Luitenant-Kolonel der Mariniers
A. J. E. Poulissen, Luitenant-Kolonel Klu
Mr. J. H. P. V. Haitsma Mulier, Res. Kolonel tit. der Artillerie b.d. 1e secretaris
C. 't Hart, Luitenant-Kolonel MA b.d., 2e secretaris-penningmeester, Nassaulaan 6, Zoetermeer, giro-rekening 7 88 28

MARS IN CATHEDRA

**15 OKT
1975**

27

IN DIT NUMMER

- Boekbespreking 1186
- Professie, autonomie, tijdperspectief — Een vergelijkend onderzoek naar de opkomst van het luchtwapen, door dr. G. Teitler 1187
- Horses for all seasons — The Royal Army Veterinary Corps Centre, by Norman L. Dodd, Colonel UK Army, retired 1208

©

BOEK- BESPREKING

Pluizen op de hand van God, door G. H. Ezendam, 303 blz. Uitg.: De Fontein, De Bilt, 1975. Prijs: f 29,50.

Hoewel het niet gebruikelijk is in dit tijdschrift romans te recenseren kan er toch wel eens aanleiding worden gevonden voor een korte bespreking van zo'n boek. In het bijzonder kan dat het geval zijn wanneer mag worden verondersteld dat een belangrijk deel van de lezers geïnteresseerd zal zijn in het gegeven waarop het boek is gebaseerd. Een dergelijk geval kan zich bijvoorbeeld voordoen met een in romanvorm gegoten stuk geschiedschrijving, waarin zowel het basisgegeven als de achtergrond en de coulissen een verantwoord schouwtoneel vormen, waarin de auteur een aantal, soms fictieve, personen de historische handeling laat beleven.

In *Pluizen op de hand van God* verhaalt Ezendam de strijd die na de Japanse verovering van Nederlands Oost-Indië op Oost-Sumatra werd gevoerd door een dertig man sterke eenheid van de veldpolitie. Het boek heeft daardoor in zekere zin het karakter van een documentaire, maar

laat zich evenzeer lezen door hen die meer belang stellen in de menselijke aspecten dan in de historische feiten. De lezer moet daarbij liever niet al te kieskeurig zijn, want de stijl is niet altijd gepolijst, de uitdrukkingen waarvan de acteurs zich bedienen zijn niet gekuist en de toegepaste methodes en tactieken kunnen de toets van de ethische normen zoals die in de beschaafde wereld zijn aangevaard, niet doorstaan. Maar de wereld was dan ook niet beschaafd tijdens de Tweede Wereldoorlog, en op het Aziatische oorlogstoneel werd de Japanse wreedheid op oosterse wijze met „oog om oog en tand om tand” beantwoord door de verzetsgroepen wier enige kans lag in genadeloze hardheid.

De in dit boek getekende sfeer zal stellig bij velen de vaak al enigszins verbleekte herinneringen doen herleven. Wie dienst heeft gedaan in de Gordel van Smaragd zal daarvan veel terugvinden in de kleurrijke beschrijving van het tropische decor waarin de handeling zich afspeelt. Verschillende oudgedienden zullen zich bovendien, al lezende, in gedachten weer terugwanen in de stinkende groene hel van de rimboe

waarin deze guerrillagroep zesentwintig man verloor: onthoofd, gesneveld, verhongerd of met onbekend lot.

Inderdaad lijkt het gerechtvaardigd, de aandacht te vestigen op dit boek, vooral omdat het beoogt de herinnering te doen voortleven aan hen die het als hun plicht zagen zich te blijven verzetten, ook toen er geen enkele redelijke kans op succes kon worden verwacht. In dat streven verdient de schrijver ruimschoots ons aller sympathie en steun. De belangrijkste reden evenwel waarom deze roman een ieder ter lezing wordt aanbevolen, is dat het boek een zo goede typering geeft van de verbeten strijdende mens in een meedogenloze natuur tegen een onbarmhartige tegenstander. Dat daarenboven de bestaande band tussen Nederlanders, Ambonnezen, Menadonezen, Alfieren, Boeginezen, Timorezen en wat dies meer zij in het juiste licht wordt geplaatst, mag stellig als een extra verdienste aan de auteur worden toegerekend.

Al met al: een boek om te hebben, te doorproeven en aan anderen ter medegenieting uit te lenen. Men zal zich niet bekocht voelen.

W. WALTHUIS

MEDEDELING

Sedert 1 januari 1972 ontvangen de leden maandelijks de *Militaire Spectator*. Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht het secretariaat, Nassaulaan 6, Zoetermeer, in voorkomend geval in te lichten.

Een vergelijkend onderzoek naar de opkomst van het luchtwapen

dr. G. Teitler

Dit artikel behandelt een bijzonder complexe materie. Wie er greep op wil krijgen, kan niet buiten een aanzienlijke hoeveelheid achtergrondinformatie over het gehele militaire professionaliseringsproces. Het is zó onvermijdelijk, dat aan het verschaffen van deze informatie een deel van de inhoud is gewijd.

Voor organisatiesociologen die aandacht willen besteden aan de relaties tussen diverse organisatievormen en de ontwikkelingsgang van de samenleving, bieden de verschijnselen professe en professionalisering goede aanknopingspunten. Het ontstaan en de vroegste ontwikkeling van professies vormen bv. een thema dat een welkome aanvulling zou vormen op de overwegend intra-organisatonele en dikwijls ook beleidgerichte onderzoekingen van de huidige organisatiesociologie.

Op het ogenblik wordt in de organisatiesociologie aan dit thema weinig aandacht geschonken. Men richt zich op problemen en veranderingen die in het heden spelen. Aandacht voor de wording van de desbetreffende professe wordt hiervoor nauwelijks relevant geacht. Toch heeft juist de wording van een professe — de militaire — reeds eerder mijn belangstelling getrokken [1]. Mijn vraagstelling indertijd luidde: „waar en wanneer, en waarom juist daar en toen, is het militaire beroep professionele trekken gaan vertonen?” Zowel de ontwikkelingen in de maatschappelijke en politieke context van het militaire beroep, alsook veranderingen in het „werkterrein” van de militairen werden voor de beantwoording van deze vraag nader beschouwd. Bovendien bleek het nodig daarbij een vergelijkende benadering te hanteren. Slechts op deze wijze viel recht te doen aan de verklaringsopzet van het onderzoek. Dat ik vervolgens behalve van sociologisch materiaal diende gebruik te maken van historische gegevens, spreekt vanzelf. De hierboven vermelde vraagstelling ten aanzien

van het militaire beroep werd in de uitwerking beperkt tot het leiderschap te land en ter zee. De vroegste ontwikkelingen van het luchtwapen bleven buiten beschouwing. Deze restrictie leek te rechtvaardigen met het gegeven, dat dit wapen eerst gestalte kreeg toen de professionalisering van het militaire leiderschap te land en ter zee reeds haar beslag had gekregen. De officieren, belast met de leiding van het luchtwapen, konden zo bij een reeds duidelijk en uitgekristalliseerd professionaliseringspatroon aansluiten, althans . . . zo kwam het mij destijds voor. Eerst later bemerkte ik, dat de professionalisering van dit leiderschap werd bemoeilijkt door problemen die ten aanzien van leger en marine geen, of in elk geval een veel minder belangrijke, rol hadden gespeeld. Het kopiëren van een gereedliggend en uitgewerkt voorbeeld was voor de luchtmacht een veel minder eenvoudige zaak dan ik had aangenomen. Een vervolg op mijn studie over de wording van het professionele officierscorps werd aldus een onontkoombare zaak. De belangstelling voor de luchtmachtproblemen vloeit dus níét voort uit een behoefte een drieluik te voltooiën. Dat na marine en leger nu aandacht aan de luchtmacht wordt besteed, hangt uitsluitend samen met de wens een eertijds niet onderkend probleem tot klaarheid te brengen.

Dit probleem betreft dan juist het feit, dat de luchtmacht van de grond kwam toen de beide andere krijgsmachtonderdelen reeds een lange ontwikkeling achter de rug hadden. Het probleem betrof de mate waarin leger en marine aan de luchtmacht autonomie zouden toestaan. Geheel nieuw was dit probleem bij de militaire professionalisering overigens niet. Ook bij het militaire leiderschap ter zee had dit gegeven wel enigszins parten gespeeld. In de Middeleeuwen vormde de vloot niet meer dan een onderdeel in een landstrategische conceptie. Zij werd gebruikt voor het vervoer

ren van soldaten naar de diverse strijdtoneelen. Een „zeeslag” was zo niet meer dan een treffen van ondergeschikt belang dat zo dicht mogelijk bij de kust werd uitgevochten. Eerst geleidelijk aan, en bepaald door allerlei technische en organisatorische veranderingen, kreeg de vloot een eigen taak te vervullen. Het verwerven en behouden van de „suprematie ter zee” werd daarvan het belangrijkste onderdeel, hoewel het tempo van deze verschuiving in diverse landen zeer verschillend lag [2]. Eerst door deze loskoppeling kreeg het militaire leiderschap ter zee gelegenheid zich geheel te ontplooiën. Eerst nu kon het zich geheel op zeebeslommeringen richten en zich uitsluitend op de vloot concentreren. Eerst dank zij de aldus verworven autonomie — behalve natuurlijk nog andere factoren — kon het zeeofficierscorps professionele trekken gaan vertonen.

Autonomie vormt voor iedere professie een bijzonder belangrijk element bij de positiebepaling en de manier van werken. In de organisatiesociologie wordt dit punt over het algemeen behandeld bij de problematiek van de („moeizame”) relatie tussen professie en bureaucratische organisatie [3]. Ik heb reeds eerder erop gewezen, dat op de gangbare behandeling van deze relatie het een en ander valt af te dingen. Zo is standaardisering van problemen en oplossingen voor zowel professionalisering als bureaucrativering een vereiste. Het standpunt is daarmee ondergraven dat professionals op een volstrekt andere wijze werken dan bureaucraten en hierbij een geheel eigen organisatievorm van node hebben [4]. Aangezien bovendien al is geweest — en via een andere gedachtengang — op de fusie van organisatie en professie bij het militaire beroep [5], zal het duidelijk zijn dat ik bij professionele autonomie níét denk aan een tegenstelling met de formele organisatievorm. Veel interessanter is voor de professionalisering van het militaire beroep de mate van autonomie die moest worden verworven en behouden tussen de verwante specialismen van de verschillende krijgsmacht-delen.

Het militaire professionaliseringsproces [6]

In welke opzichten onderscheidt een professionele beroepsbeoefenaar zich van een niet-professionele? Op deze algemene vraag dient antwoord te worden gegeven alvorens in te gaan op de specifieke eigen-

schappen van de professionele militair. Als eerste — ideaaltypische — kenmerk van een professionele beroepsbeoefenaar wil ik dan noemen de eis dat een dergelijk persoon beschikt over aparte technische vaardigheden voor het verrichten van zijn taak. Deze vaardigheden moeten hem dan in staat stellen eerst een monopolie te verwerven op het terrein dat hij voor zijn beroepsuitoefening heeft verkozen, en vervolgens zo „afstand te nemen” van amateurs. Zonder dit monopolie en deze afstand kan geen enkele professie ontstaan of zich handhaven. Zonder deze verworvenheden valt aan autonomie niet te denken en moet de kans dan ook groot worden geacht, dat de professionele beroepsbeoefenaar bij het verrichten van zijn taak zich de bemoeienissen van leken moet laten welgevallen en kritiek op zijn activiteiten ook van niet-collega's moet dulden.

Als tweede kenmerk van de professionele beroepsuitoefening noem ik het besef onder de betrokkenen tot een aparte gemeenschap te behoren. Het zal duidelijk zijn dat dit „gesloten” corpsbesef gemakkelijk kan ontstaan tijdens een aparte en door alle aspirant-professionals doorlopen opleiding. De mogelijkheid, afstand te nemen tot buitenstaanders, wordt vergroot door het hier tot ontwikkeling brengen van een aparte stijl van optreden, die los staat van de vaktechnisch bepaalde uitzonderingspositie die de professionals reeds innemen. Het bewust cultiveren en beklemtonen van eigen tradities, opvattingen, normen en waarden — ook dus buiten het door de vaktechniek bestreken terrein — behoort dan ook zeker tot de eigenschappen van een professie.

Evenals het eerste en het tweede kenmerk van de professionele beroepsuitoefening met elkaar samenhangen, zijn beide gerelateerd aan een derde. Van een professie wordt eerst dán gesproken wanneer onder de betrokkenen de opvatting leeft via het werk een maatschappelijk belangrijke dienst te verlenen aan een bepaalde instantie. Voor de professionele militair is deze instantie de staat, een organisatie die haar diensten zo volledig mogelijk voor zich opeist. Dit ethos van dienstverlening en het besef dat het — althans volgens de leden van de professie — om een maatschappelijk belangrijke aangelegenheid gaat, hangen dan weer samen met het behoud van een duidelijke vaktechnische competentie en met de interne controle — via een erecode — die daarop wordt uitgeoefend.

Op welke wijze vechten professionele militairen, op welke wijze verschilt hun geweldhantering van die van niet-professionals? Om op deze vraag antwoord te kunnen geven, is het dienstig bijzondere aandacht te schenken aan het professionele streven naar het verwerven van een monopolie op het eigen werkterrein en naar het nemen van afstand tot amateurs. Op welke wijze kunnen professionele militairen deze beide doeleinden het beste verwezenlijken? Mijns inziens door ervoor te zorgen, dat oorlogen beperkt worden gehouden, met beslissende overwinningen en nederlagen worden afgesloten, en met zo onnavolgbaar mogelijke technische verrichtingen worden gevoerd. Het is, met andere woorden, voor professionele militairen zaak hun oorlogen kort, beheerst en beslissend te voeren. Alleen op deze wijze kunnen zij enerzijds ervoor zorgen dat men het krijgsbedrijf niet gaat zien als een kostbare en nutteloze „Spielerei” van een sociaal geïsoleerde krijgerskaste, waarvan de leden elkaar over de landsgrenzen heen een krijgshaftig bestaan gunnen („agonale” oorlogen), en anderzijds dat de gewapende conflicten niet escaleeren.

Dit laatste conflictverloop brengt immers het gevaar mee, dat uiteindelijk ook niet-militairen zich voor het conflict gaan interesseren en in de militaire arena belanden. Dat dit proces het militaire geweldmonopolie ondermijnt, spreekt vanzelf. Met dit streven naar korte en beslissende oorlogen is voor professionele militairen bovendien het verlangen verbonden de krijgsmacht — het enige tehuis dat men kent — zo ongeschonden mogelijk uit de strijd te laten komen. Deze wens is nauwelijks realiseerbaar in langdurige oorlogen van het type dat wel als „absoluut” wordt bestempeld. De bij dit type gewapend conflict betrokken partijen proberen elkaar zo volledig mogelijk uit te schakelen en laten zich daarbij niet door afspraken of beperkingen hinderen. Bij deze meestal geïdeologiseerde conflicten raakt gewoonlijk de gehele bevolking van een gemeenschap of samenleving betrokken. De passende organisatievorm om deze strijd te voeren is dan ook de volksmilitie, gerecruteerd uit een tot een „kruistocht” bereide bevolking.

De professionele militair valt bijzonder moeilijk in een dergelijke burgermassa in te passen. Hij zal er als officier ook nauwelijks leiding aan kunnen geven. Hij zal deze massa onvoldoende kunnen inspireren en rekening moeten houden met de con-

currentie van volgens niet-professionele criteria opgeleide en excellerende militaire leiders. Ideologisch fanatisme, charismatisch leiderschap en de bedrevenheid in onorthodoxe strijdvoeringen worden maatstaven, waarmee rechten op organisatief gezag en promotiekansen worden gemeten. De professionele militair zal zich zo ermee moeten verzoenen dat niet-militairen en ondergeschikten zich op zijn monopolieterrain gaan begeven. Met dit invloedsverlies in de militaire organisatie gaat dan bovendien nog dikwijls verlies aan invloed in de samenleving als geheel gepaard. In de meeste gevallen wordt immers het professionele leiderschap van de krijgsmacht gerecruteerd uit de wat hogere strata van de samenleving. Ook de veranderingen, die een absolute oorlog gewoonlijk in de bestaande maatschappijstructuur bewerkstelligt, zullen door professionele militairen als ongewenst worden beschouwd. Kortom, ten einde hun leidinggevende en geprivilegieerde positie in zowel de militaire organisatie als de samenleving te behouden, zijn professionele militairen voorstanders van korte, aan zekere afspraken gebonden („instrumentele”) gewapende conflicten. Hun professionele trots en eer komen het beste tot hun recht in een korte oorlog die wordt gevoerd met een overdaad aan onnavolgbaar technisch kunnen.

Behalve instrumentele oorlogen is voor het ontstaan van het professionele militaire leiderschap (te land en ter zee) ook een aantal maatschappelijke factoren als voorwaarden aan te wijzen. Ik meen hierbij — naar aanleiding van de hiervoor genoemde kenmerken van dat leiderschap — de volgende te kunnen noemen. Op de eerste plaats een redelijk krachtige en gecentraliseerde staat, in het bezit van een effectief gewelduitoefeningsmonopolie. Op de tweede plaats maatschappelijke groeperingen die het „technische” en het „corpsgeest”-element uit de professionele formule hebben kunnen verzorgen. Voor zover er sprake is geweest van meer dan één groepering, en voor zover beider inbreng onmisbaar is geweest, moeten deze elkaar verder in maatschappelijk en militair opzicht hebben getolereerd. Wanneer men dan in aanmerking neemt, dat in Europa — waar de professionalisering van het militaire beroep gestalte kreeg — de overheid een wisselend beroep heeft gedaan op de adel en de burgerij voor de bezetting van het gewelduitoefeningsapparaat, rijst de vraag of deze groeperingen niet als de maatschappelijke

draggers van resp. het „corpsgeest“- en het „technische“ element zijn aan te wijzen. Het lijkt mij, na bestudering van de Europese militaire geschiedenis, inderdaad mogelijk dit te doen. De voltooiing van het militaire professionaliseringsproces valt dan op te vatten als een samengaan — onder auspiciën en met medewerking van de staat — van adellijke en burgerlijke krijgstradities en -oriëntaties.

Historisch gezien is de „corpsgeest-erecode“-bijdrage van de adel daarbij wel het oudst, maar op zich zelf volstond deze inbreng niet om het militaire leiderschap professionele trekken te verschaffen. De Europese adel kwam als internationale broederschap op de slagvelden niet verder dan tot het voeren van een agonale strijd. Daarin stonden overwegingen van roem, eer en sociale lotsverbondenheid het behalen van beslissende overwinningen in de weg. Aan efficiencygedachten werd zo ook maar weinig ruimte gelaten. Zo gezien was de bijdrage van de burgerij aan het militaire professionaliseringsproces van tweeërlei aard. Op de eerste plaats bracht zij haar technische instelling en haar bereidheid doelmatigheidsoverwegingen bij de oorlogvoering een rol te laten spelen, mee. Op de tweede plaats echter was van niet minder belang dat de burgerij — anders dan de adel — geen internationale broederschapsgedachten koesterde. Volgens deze verklaring behoeft de late afronding van het militaire professionaliseringsproces ook niet te verbazen. Veelomvattende en diepgaande maatschappelijke veranderingen moesten zich voltrekken vóór het samengaan van adel en burgerij gestalte kreeg en vóór de staatsorganisatie krachtig genoeg was ontwikkeld om dit samengaan te begeleiden.

Schlieffen en Mahan

De legerhervormingen die in het door Napoleon geschokte Pruisen op gang werden gebracht, stonden onder leiding van militairen van niet-Pruisische en laag-adellijke of burgerlijke afkomst. Ondanks heftige tegenstand van de vroeger bevoorrechte hoge Pruisische adel raakten geleidelijk aan nieuwe toelatings-, promotie- en leiderschapsprincipes aanvaard [7]. Deze vonden hun neerslag in de oprichting van instellingen van (hoger) militair onderwijs en van de Generale Staf. Als gevolg van de geleidelijke professionalisering van het officiers-

corps ontstond nu in Pruisen ook voor het eerst een duidelijk onderscheid tussen het militaire en het politieke leiderschap van het land. Napoleon had het leiderschap over deze twee sectoren nog in één hand verenigd. In Pruisen dreven de hervormers nu echter het burgerlijke principe van specialisatie door. Dat principe ging dan ten koste van de aristocratisch-autocratische pretentie van universeel leiderschap op alle mogelijke maatschappelijke gebieden [8]. De theoreticus van de zo inzettende professionalisering, von Clausewitz, schreef dan ook voor dat de officieren zich niet meer dienden bezig te houden met, noch ook bemoeienis behoeften te gedogen van, het politieke leiderschap. Voor hen hield professionalisering tevens een capaciteits- en verantwoordelijkheidsbeperking in. Onkundig van politieke vraagstukken hadden de officieren er zich niet meer mee te bemoeien. Zij moesten hun taak vinden in het desgevraagd helpen van politici door het verstrekken van kundige militaire adviezen [9].

De vakbekwaamheid van het tweemanschap van Moltke-von Bismarck symboliseerde de professionalisering van het militaire en daarmee tevens van het politieke beroep [10]. Tot welke problemen dit tweehoofdige leiderschap later zou leiden, bleek echter — op beperkte schaal — al tijdens hun actieve-dienstperiode. Reeds von Bismarck had als de politicus, die meer overwegingen tegelijk bij zijn beslissingen moest betrekken, moeite von Moltke ervan te overtuigen dat het eenzijdig beklemtonen van militaire overwegingen zou kunnen leiden tot politieke problemen. Latere kanseliers slaagden echter meestal niet meer erin tegen de militaire argumenten nog andere overwegingen naar voren te brengen. Tegenover hen stonden dan ook militairen die hun macht en aanzien door de successen van 1870-1871 en voorgaande jaren aanzienlijk hadden vergroot [11].

Het militaire handelingspatroon dat in de Duitse herenigingsoorlogen (tegen Denemarken, Oostenrijk en Frankrijk) door von Moltke was ontworpen, zou bij deze toenemende overheersing van het Duitse maatschappelijke en politieke leven door de militairen een bijzonder grote rol gaan spelen. Duitse militaire theoretici bepaalden dat von Moltke bij de hantering van zijn legers had gebroken met een fundamentele Napoleontische regel [12]: de Franse keizer had bij zijn veldtochten immers altijd ernaar gestreefd het voordeel van de korte

binnenlijnen te verwerven. Dat wil zeggen, dat hij met een geconcentreerde krijgsmacht de gewoonlijk uit verschillende richtingen op hem afkomende vijandelijke legereenheden probeerde te verslaan vóór deze zich gezamenlijk tegen hem konden keren. Nu draaide von Moltke deze handelwijze om. Indachtig het feit dat Napoleon in de Volkerenslag bij Leipzig (1813) de concentratie van de vijand — en de eigen omsingeling — niet had kunnen voorkomen, richtte von Moltke zijn legers juist bewust in op het omsingelen en het in één keer uitschakelen van de tegenstander [13]. Het gevaar, de eigen legers één voor één aan een geconcentreerde vijandelijke overmacht te verliezen, meende hij te kunnen voorkomen door snel manoeuvreren, door gebruik te maken van de inmiddels zeer verbeterde communicatiemiddelen en door zijn stafwerk te perfectioneren.

Het succes van de herenigingsoorlogen vergrootte vanzelfsprekend in aanzienlijke mate het militaire aanzien van von Moltke en van de Generale Staf en von Moltkes omsingelingsbenadering werd dan ook al spoedig door lateren tot een soort dogma verheven [14]. Twee factoren hebben daarbij een overheersende rol gespeeld. Op de eerste plaats nam von Moltkes breuk met de Napoleontische tactisch-operatieve traditie niet weg, dat op het strategische vlak het belang van de binnenlijnen voor Duitsland alleen maar groter werd. Strategisch gezien was Duitsland immers aan het voortdurende gevaar blootgesteld, te worden omsingeld. Strategisch moest Duitsland zich daarom ook wel op zijn binnenlijnenpositie blijven concentreren. Al zijn aandacht moest erop zijn gericht, de tegenstanders één voor één uit te schakelen vóór zij in staat waren in een gezamenlijke actie hun geografische omsingelingspositie militair te effectueren. De Duitse militairen meenden eenvoudig wel voorbereid te móeten zijn op een twee- of meerfrontenoorlog en hun planning daarop af te stemmen.

De perfectionering van deze planning werd ondernomen door Graaf Alfred von Schlieffen, van 1891 tot 1906 Chef van de Duitse Generale Staf [15]. Zijn plan kwam neer op een combinatie van het Napoleontische en von Moltkes militaire denken. Hij wenste nl. via bliksemsnel uit te voeren omsingelingslagen te voorkomen dat Duitsland op verschillende fronten tegelijk zou moeten vechten [16]. Eén voor één zouden de vijandelijke legers worden vernietigd, waarbij von Schlieffen

meende te worden geholpen door het gegeven dat Rusland nu eenmaal langzamer mobiliseerde dan Frankrijk. Het was derhalve zaak het Franse leger in een snel uitgevoerde omsingelingscampagne te verslaan [17]. Daarna zou dan op soortgelijke wijze met het Russische leger kunnen worden afgerekend. Alles kwam dus aan op de snelheid van de omsingelingsacties en op de noodzaak de vijand daarmee niet slechts uit te schakelen, maar in de volle betekenis van het woord te vernietigen [18]. Alle krachten, waarover de Duitse natie beschikte, moesten dan ook voor deze korte omsingelingslagen worden gemobiliseerd. In deze overweging schuilt de tweede reden waarom de opvattingen van von Moltke en von Schlieffen tot militair dogma konden worden verheven.

Had von Moltke zijn moeilijkheden met von Bismarck gehad over de juiste afstemming van de politieke en militaire besluitvorming, voor von Schlieffen leefde dat probleem nauwelijks meer [19]. Het overwicht van het leger, in het bijzonder van de Generale Staf, werd nagenoeg niet meer aangetast of betwijfeld. Het plan van von Schlieffen vormde dan ook tegelijkertijd een rechtvaardiging voor en een bevestiging van deze maatschappelijke verhouding [20]. De analyse van de Chef van de Generale Staf had duidelijk gemaakt, dat het voor het omsingelde Duitsland van levensbelang was alles op het bevechten van korte omsingelingslagen te zetten. Voor deze korte, maar gigantische krachtsinspanningen dienden niet alleen alle krachten van Duitsland te worden gemobiliseerd, maar „vanzelfsprekend” ook onder het uitsluitend beheer van de militaire leiding te worden geplaatst. Het militaire leiderschap werd onomwonden boven het politieke geplaatst en men ging zelfs zo ver om voor deze flagrante afwijking van von Clausewitz' ideeën diens werken te vervalsen [21]. Met een beroep op von Clausewitz kon de dominante positie van „das Militär” immers niet worden gerechtvaardigd. Terwijl men zo op grote schaal lippendienst bleef bewijzen aan de eer en nagedachtenis van von Clausewitz, begon onder von Schlieffen het beeld van het militaire leiderschap een pervertering van het professionele ideaal te worden.

Bovendien zou onder de invloed van het Schlieffen-plan de nog prille professionele traditie in Duitsland ook op strikt militair terrein gaan ontsporen [22]. Het professionele ideaal woekerde

dermate onbelemmerd voort dat de Duitse nadruk steeds eenzijdiger op de korthed van de oorlog kwam te liggen. Het hele militair-professionele denken werd steeds meer erop gericht een gewapend conflict in één enkele beslissende slag te beslechten. De idee de vijand in één grandioos treffen te verslaan, betekende voor von Schlieffen dat alle officieren — tot de allerhoogsten toe — gebonden raakten aan de details van het daarvoor opgestelde plan. Afwijkingen, zelfs de kleinste, konden het plan en het daarbij passende tijdschema in de war sturen en waren dus volstrekt uit den boze. De conformiteit die aldus werd geëist van een te voren opgesteld, minutieus geregeld plan, benam natuurlijk vrijwel alle officieren hun handelingsvrijheid. Zij waren zodoende gereduceerd tot uitvoerders, zonder een verdergaande verantwoordelijkheid dan zich stipt te conformeren aan de van te voren opgestelde richtlijnen. De professionele formule begon zich tegen haar representanten te keren. Duidelijk zou dat blijken uit de effecten die het Schlieffen-plan in de Eerste Wereldoorlog sorteerde.

Van von Schlieffen is bekend, dat hij een belangrijk deel van zijn leven heeft gewijd aan het vinden van de perfecte vernietigings/omsingelingslag uit de geschiedenis. Met behulp van dit voorbeeld wenste hij dan het Duitse leger op zijn taken voor te bereiden. Hij meende uiteindelijk zijn ideaal te hebben gevonden in de slag bij Cannae [23], vergat hierbij echter simpelweg in aanmerking te nemen, dat deze slag de Punische oorlogen bepaald niet in het voordeel van de Carthagers had beslist. Door zijn eigen plan op Cannae te enten, maakte von Schlieffen dan ook de fout, het onderscheid tussen tactisch-operatieve en strategische overwegingen uit het oog te verliezen [24]. Door de gehele oorlog tegen Frankrijk met één enkele slag te willen beslechten, vloeiden tactiek en strategie samen. Of, liever gezegd: de strategie en het strategische denken verdwenen en slechts de tactiek bleef over. De professionele wens, een oorlog snel en beslissend te voeren, had in het Duitse leger zo niet alleen het zicht doen verliezen op andere dan militaire factoren, het officierscorps werd daardoor tevens gereduceerd tot een verzameling hoogst competente, maar toch hoofdzakelijk tactisch geschoolde specialisten.

Het terugbrengen van alle militaire handelingen — via een alles omvattend plan en tijdschema —

tot het domein van de tactiek had voor de Duitse legers in 1914 ernstige gevolgen. Met het mislukken van het grote omsingelingsplan in Noord-Frankrijk was eenvoudig geen rekening gehouden. Ideeën voor een langdurige oorlogvoering — strategische plannen dus — waren dan ook niet ontwikkeld. Om deze reden moesten de Duitsers van circa 1915 af op dit gebied wel gaan improviseren. Nu wreekte zich de pseudo-professionele fixatie op niets dan de korte en beslissende oorlog. Niet geplaagd door twijfels aan het eigen tactisch-operatieve kunnen, hadden de Duitse officieren zich niet beziggehouden met het ontwikkelen van lange-termijnvisies. Als strategen, als militairen die ook niet-militaire overwegingen bij hun lange-termijnbeslissingen in aanmerking moesten nemen, toonden de Duitsers zich nu bijzonder zwak. Na jarenlang het politieke strijdtoneel te hebben verwaarloosd konden hun diplomatieke acties maar weinig imponeren. Op militair terrein bleek verder het onvermogen ook politieke factoren in aanmerking te nemen o.a. uit de invoering van de onbeperkte duikbootoorlog en de wijze waarop de oorlog in het Oosten werd afgehandeld.

Nog vóór de Pruisische hervormers de eerste stappen op het professionaliseringspad hadden gezet, was in de Engelse marine dit proces al bijna voltooid. Nadat er al in de 17e eeuw een begin mee was gemaakt, kon Nelson in de Napoleontische oorlogen het ideaal van de professionele oorlog met zijn slagschepen realiseren [25]. Anders dan het Pruisisch-Duitse leger bracht de Britse marine echter geen theoreticus van het gehalte van een von Clausewitz of von Schlieffen voort om de professionalisering te becommentariëren. In dit opzicht raakten de Britten afhankelijk van de activiteiten van von Schlieffens tijdgenoot, de Amerikaan Alfred Thayer Mahan [26]. Deze kapitein ter zee behandelde — hoewel zijn eigen landgenoten onderrichtende — in vrijwel al zijn geschriften de geschiedenis van de Britse vloot. Mahans werken vormen een lofzang op de opbouw, de activiteiten en de tradities van de Britse vloot en van het Britse maritieme wereldrijk. Overigens is hem wel verweten daarbij meer aandacht te hebben geschonken aan het verleden dan aan de maritiem-technische ontwikkelingen van zijn eigen tijd [27]. Mahan meende de kracht van de Britse vloot en het Britse wereldrijk te moeten zoeken in een juist

gebruik van de factor „sea power” [28]. Het beschikken daarover zag Mahan als de situatie waarin een staat zich het ongehinderde gebruik van de zee had verworven en wel door een grote slagvloot op te bouwen. Voor het permanent in de vaart houden van deze vloot waren echter vele overzeese bases nodig („kolenstations”, zoals zij in Mahans tijd werden genoemd) en een bloeiende koopvaardij. Het verwerven en behouden van de overzeese bases betekende niets minder dan het voeren van een koloniale politiek. De bemanning van de koopvaardijvloot werd als een soort permanente reserve voor de slagvloot gedacht. De handels- en vissersschepen waren echter voor de marine tevens van belang, omdat zij de slagvloot een object ter bescherming aanboden. Te zamen met de overzeese koloniën konden zij zo het bestaan van deze vloot rechtvaardigen. Aangezien het verband tussen koopvaardij en koloniaal bezit verder geen commentaar behoefde, was nu de cirkel gesloten, Mahans theorie afgerond en de wortels van Englands wereldmacht waren blootgelegd.

Net als von Schlieffen beklemtoonde Mahan dat een juist gebruik van het professionele instrument — voor hem de slagvloot van dreadnoughts en slagkruisers — het zoeken, aantasten en vernietigen van de vijandelijke hoofdmacht betekende. Na deze vernietiging in een kort en beslissend treffen te hebben volbracht, bracht de aard van de slagvloot en van de inmiddels verworven „sea power” echter mee dat de professionele wegen te land en ter zee zich nu toch gingen scheiden. Voor von Schlieffen was na de omsingelingsvernietiging het pleit reeds beslecht. Het vijandelijke land lag open, de hoofdstad kon worden bezet, de vrede gedeclareerd. Aangezien er in het professionele denken verder geen plaats was voor eventueel verzet van de zijde van de burgerbevolking, was hiermee de oorlog beëindigd. Voor Mahan lag de zaak echter minder eenvoudig. Volgens zijn gedachtengang kon de kracht van de factor „sea power” zelfs na volledige vernietiging van de vijandelijke slagvloot toch eerst geruime tijd later tot gelding worden gebracht. De overwinnende slagvloot kon in de meeste gevallen — Nelson voor Kopenhagen en De Ruyter op de Medway uitgezonderd — de vijandelijke hoofdstad niet bedreigen, noch vanzelfsprekend het land bezetten. Na „sea power” te hebben veiliggesteld, kon de slagvloot dan ook niets anders doen dan deze uitoefenen: de vijand

het gebruik van de zee ontzeggen en zijn kusten blokkeren. De pressie die van deze activiteiten op de vijand uitging, was echter een zaak die alleen op de (zeer) lange termijn werkte. Een vlotte afsluiting van de oorlog kon een slagvloot dan ook maar zelden bewerkstelligen [29].

Daar stond natuurlijk tegenover, dat de partij van de winnende slagvloot ondertussen ongestoord haar overzeese handel kon blijven drijven. Mahan heeft echter op dit punt het gevaar van een met moderne middelen (onderzeeboten) uitgevoerde kaperoorlog bepaald onderschat. Juist door de effectiviteit van de moderne „guerre de course” werd de formele beëindiging van de oorlog ook voor de partij van de winnende slagvloot een belangrijke zaak. Handel en visserij konden door de slagvloot — die alleen geconcentreerd een factor van betekenis vormde — niet adequaat tegen moderne onderzeeboten en kruisers worden verdedigd. Juist dit punt onderstreept het verschil tussen de wapens die von Schlieffen en Mahan bestudeerden en propageerden: von Schlieffen fixeerde de professionele formule op de extreem korte en beslissende omsingelingslag en bracht daarmee de professionele aanpak terug tot het niveau van het tactisch-operatieve handelen, Mahan echter kon na de evencens zeer snel te bevechten vernietiging van de vijandelijke slagvloot toch niets anders bieden dan de maar uiterst langzaam werkende pressie van de economische blokkade. Juist door dit verschil in tijdperspectief konden de volgelingen van Mahan het gevaar vermijden, de gehele oorlogvoering in tactisch-operatieve termen te beschouwen en het niveau van de strategie te verwaarlozen. Zowel de onvermijdelijk lange duur van de oorlog, alsook het bewust hanteren van het niet-militaire wapen van de economische blokkade konden garanderen, dat de slagvloot voor Mahans volgelingen geen doel op zich zelf werd en degenereerde tot niet meer dan een tactisch instrument [30].

Een volgend verschil tussen von Schlieffens leger en Mahans slagvloot was hierin gelegen dat von Schlieffen met zijn fixatie op slechts één enkele veldslag (en daarna automatisch vrede) zich ook geen andere tegenstander kon indenken dan de regelde en geüniformeerde vijandelijke soldaat. Een rechtstreeks optreden tegen 's vijands burgerbevolking werd barbaars geacht, hoewel in geval van burgerverzet uiterst krasse maatregelen waren

gepland. Voor von Schlieffen was een oorlog een treffen tussen geregelde en professioneel geleide legers, en de niet-militaire achterban van deze eenheden had de uitslag van het treffen zonder morren te aanvaarden. Voor Mahan was de zaak gecompliceerder. De slagvlootbotsing lag geheel in de Schlieffense lijn, maar de daarna nog noodzakelijke blokkade betekende vanzelfsprekend het gebruik — zij het indirect — van de slagvloot tegen de burgerbevolking van het vijandelijke land. Slachtoffers van krijgshandelingen konden op deze wijze onder deze bevolking natuurlijk niet vallen, en in zoverre hield ook Mahan de strikt professionele koers aan. Een duidelijk verschil met von Schlieffen lag echter ook in dit punt besloten.

Een duidelijke overeenkomst in het denken van de beide theoretici van het militair-professionalisme betrof ten slotte de geringe aandacht voor samenwerking tussen leger en vloot in amfibische operaties [31]. Hoewel Mahan hierover bepaald genuanceerder dacht dan von Schlieffen [32], beklemtoonde hij toch dat de slagvloot, en von Schlieffen dat het leger, volstond om een oorlog te beslechten. Deze overschatting van de mogelijkheden van het eigen wapen, en de veronachtzaming van samenwerkingsmogelijkheden, behoeft natuurlijk bij een zich professionaliserend militair leiderschap niet te verbazen. Leger- en vlootofficieren lieten hun gedachten met betrekking tot het andere krijgsmachtdeel slechts in hiërarchieke richting dwalen, met resp. leger of vloot vanzelfsprekend op de bovenste sport van de ladder. In plaats van samenwerking stonden zij dus een zo volstrekt mogelijke autonomie van het eigen krijgsmachtdeel voor. De enkele gevallen van samenwerking in amfibische operaties tijdens de Eerste Wereldoorlog werden dan ook steeds door een onorthodox politiek leiderschap opgedrongen aan een bijzonder afwijzende leger- en marinetop.

De Britse en de Duitse traditie

Tonnen bedrukt papier zijn gewijd aan het vraagstuk of de Duitse opmars door België en Noord-Frankrijk in 1914 mislukte omdat het Schlieffenplan te star van opzet was geweest, of wel omdat mindere militaire goden dan de ontwerper het plan nu juist niet naar de letter hadden uitgevoerd. In ieder geval bleek na de Eerste Wereldoorlog, met het optrekken van de kruiddamp, dat het prestige

van von Schlieffen, van diens plan en van diens hele militaire denken niet al te zeer was aangetast door twijfels [33]. Ondanks heftige aanvallen op het hele Schlieffen-complex — waarbij de figuur van Ludendorff tot concreet mikpunt werd gekozen — triomfeerden de volgelingen van von Schlieffen in de Duitse krijgsmacht en samenleving over de aanhangers van von Clausewitz [34]. De grofste middelen werden in deze strijd niet geschuwd. Sleutelposities bij de krijgsmacht en in de redactie van officiële militair-historische publicaties werden door von Schlieffen-adepten gemonopoliseerd. Een complete heksenjacht werd bovendien geopend tegen allen die binnen en buiten de krijgsmacht kritiek durfden oefenen op het omsingelingsdogma van von Schlieffen en op hen die verantwoordelijk werden geacht voor het falen van de Duitse veldtocht in augustus 1914 [35].

Het is al vaker geconstateerd, dat volgelingen van een heilsprofeet zich des te verbeterer in diens leerstellingen gaan vastbijten „when prophecy fails”. Bovendien was voor Ludendorff — de meest invloedrijke verdediger van von Schlieffen — het toekomstige heil van Duitsland nog slechts gelegen in een nationale krachtsinspanning op een schaal die in de Eerste Wereldoorlog ondenkbaar en onmogelijk was geweest [36]. Een „generalissimo” diende deze mobilisering en de onvermijdelijk volgende oorlog te leiden, en aan de leerstellingen van von Clausewitz had Ludendorff daarom minder dan ooit behoefte. Voor het eerst werd dan ook gebroken met de traditie van het bewijzen van lippendienst aan de ideeën van von Clausewitz: Ludendorff verklaarde onomwonden dat deze theoreticus had afgedaan en dat diens werken niet meer behoeften te worden bestudeerd [37].

De geografische positie van Duitsland was niet veranderd. Politiek gezien was deze zelfs verslechterd door de nieuwe, Duitsland vijandig gezinde staten aan de Oostgrenzen. Het omsingelingsgevaar had dus niets van zijn dreiging verloren. De militairen meenden op het doorbreken daarvan met diplomatieke middelen — in de lijn van von Bismarcks „Rückenversicherung” — ook niet te veel hoop te kunnen vestigen [38]. Het was voor hen duidelijk, dat de diplomatieke activiteiten moesten worden geruggesteund door militaire voorbereidingen en ook om deze reden had von Schlieffen voor hen niets van zijn actualiteit verloren. De militaire middelen, die Duitsland nu ter

beschikking stonden, dwongen echter tot aanpassingen, die ook noodzakelijk werden geacht in het licht van de zo juist opgedane loopgravenervaringen.

De Reichswehr telde niet meer dan 100.000 man. De leider van dat leger vond dit echter geen al te groot nadeel [39]. Anders dan Ludendorff was von Seeckt tijdens de Eerste Wereldoorlog tot de overtuiging gekomen dat het massale infanterieleger had afgedaan. Hij stelde zijn hoop op een klein beroepsleger van hoogwaardige specialisten, om zo de mobiliteit te herwinnen waaraan het bij de infanteriemassa's in de Eerste Wereldoorlog had geschort [40]. In tactisch-operatief opzicht meende hij bovendien, dat de Schlieffense omsingeling diende te worden voorafgegaan door een doorbraak. Die doorbraak was in de loopgravenoorlog in het Westen geen enkele maal gelukt. Aan het Oostfront had von Seeckt echter in 1915 als chef-staf van von Mackensen een geslaagde en omvangrijke doorbraak voorbereid. Bovendien had ook Ludendorff in de lente van 1918 met behulp van nieuwe infiltratietactieken — waarbij de stormtroepen onneembare vijandelijke punten niet belegerden, maar juist links lieten liggen — bijna succes gehad met een doorbraakpoging [41]. Nu bouwde von Seeckt op zijn eigen en Ludendorffs ervaringen voort en werd een ware profeet van de mobiele oorlogvoering [42].

Een klein leger van technische specialisten werd gepland, dat in bliksemacties de vijandelijke massalegers door een grotere mobiliteit zou kunnen verlammen en uitschakelen [43]. Het was op deze wijze Duitsland dat er blijk van gaf de lessen van de Eerste Wereldoorlog te hebben begrepen. Juist door de nederlaag leerde von Seeckt de fouten van het oude militaire apparaat doorzien. Het was dan ook zeker niet zo, dat hij met zijn kleine Reichswehr alleen maar van de nood een deugd maakte. Daarmee is overigens niet gezegd, dat von Seeckt in alle opzichten een betrouwbaar profeet was. Zijn eigen „doorbraak” in 1915 was een traditionele cavalerieaffaire geweest en ook voor de toekomst meende hij nog vele mogelijkheden voor dit wapen te zien. De komst van de tank aan geallieerde zijde kon hem niet van deze overtuiging afbrengen. Desondanks werd er ook met tanks en pantservoertuigen geëxperimenteerd. Anders dan bij de geallieerden werd hun belang voor een mobiele oorlogvoering ook ten volle onderkend. Niet

gehinderd — als in Frankrijk — door enorme aantallen infanteristen, die door hun massa alleen al de toon in het leger bleven bepalen, kon de Reichswehr dezelfde wapens als haar tegenstanders hadden op een andere wijze beoordelen en gaan hanteren [44].

Ondanks aanvullingen en enkele wijzigingen bleef zo in het naoorlogse Duitsland het militaire dogma van von Schlieffen onaangetast [45]. Uit een omsingelde positie moest het Duitse leger gebruik blijven maken van de korte binnenlijnen. Via bliksemsnelle acties moesten de gescheiden tegenstanders worden uitgeschakeld vóór zij met een gezamenlijke actie een reëel militair gevaar konden gaan vormen [46]. Van het grootste belang voor het Duitse militaire denken was, dat van de erfenis van von Schlieffen vooral de notie behouden bleef dat Duitsland permanent in tijdnood verkeerde. Alleen een militaire politiek van háást zou het land uit de omsingeling kunnen redden. De Duitse militairen en politici meenden tegenover een overmacht te staan. Alleen een bliksemsnel toeslaan en vernietigen zou kunnen voorkomen, dat de vijanden hun grotere economische en mensenpotentieel tot gelding zouden kunnen brengen. Een lange oorlog moest voor Duitsland onvermijdelijk slecht aflopen. Korte oorlogen waren dus geboden en wat dit betreft had von Seeckt de actualiteit van von Schlieffen alleen maar onderstreept. De professioneel-militaire nadruk op korte, beslissende oorlogen bleef zo niet alleen behouden, maar werd weer — net als onder von Schlieffen — overdreven.

De Reichswehr van von Seeckt vormde een staat in een, politiek verafschuwde, staat. Ook om deze reden kon het militaire denken van von Schlieffen zich in een grote mate van belangstelling blijven verheugen. Al liepen de concrete militaire ideeën van von Seeckt en Ludendorff nóg zo ver uit elkaar, beiden meenden toch dat het militaire leiderschap uiteindelijk de hoogste verantwoordelijkheid in het land voor zich moest opeisen. De nadruk op de noodzaak van een korte oorlog onderstreepte deze wens. In dit opzicht werd het leger door de Nazi's echter een duidelijk halt toegeroepen. In alle militair-technische zaken, van de fixatie op een korte oorlogsduur tot de nadruk op mobiliteit, steunden de Nazi's de militairen. Het uitoefenen van politieke invloed werd de militairen echter al gauw onmogelijk gemaakt [47]. De hierop volgen-

de „binnenlandse emigratie” naar het domein van de militaire technologie kon echter de fixatie op de korte bewegingsoorlog alleen maar versterken.

Voor het Britse rijk had de Eerste Wereldoorlog een breuk betekend met een bijzonder lange militair-politieke traditie. Vanouds had Engeland gesteund op zijn vloot en het evenwicht op het continent bewaard door het (helpen) oprichten en financieel steunen van bondgenootschappen. Militaire steun te land werd daarbij maar mondjesmaat verstrekt, een factor die natuurlijk ook werd bepaald door de traditioneel geringe omvang van het Britse leger. Door deze traditie had Engeland een wereldrijk kunnen opbouwen zonder hierbij in continentale oorlogen veel slachtoffers te verliezen [48]. In de Eerste Wereldoorlog veranderde dat. Nóg was het alleen de bevelhebber van de „Grand fleet” die „de oorlog in één dag kon verliezen”. Toch kwam het Britse leger nu in het middelpunt van de belangstelling te staan. Dit leger zou tot een ongekeerde omvang uitgroeien, maar ook ongehoord grote verliezen gaan lijden. Vooral dit laatste punt heeft het Britse militaire denken na de Eerste Wereldoorlog ten diepste beïnvloed.

Het Britse rijk was gewend, dank zij de vloot, tegen geringe verliezen enorme voordelen te behalen. De strijd tegen de Centralen had enorme offers gevraagd en betrekkelijk weinig opgeleverd. Het behoeft zo niet te verbazen, dat het Engelse militaire denken een herhaling van deze gang van zaken wenste te voorkomen. Een terugkeer naar de beproefde traditie van een klein leger, geen continentale militaire verwickelingen en een militair zwaartepunt bij de vloot, lagen voor de hand. Het begrip „sea power” diende in ere te worden hersteld, al zou dit ook inhouden dat de eindoverwinning steeds lang op zich zou laten wachten. In de Eerste Wereldoorlog was Engeland gedwongen geweest snel zijn leger in te zetten en vervolgens uit te breiden. Iedere hoop op een snelle overwinning was desondanks de bodem ingeslagen. De les uit de Eerste Wereldoorlog was voor Engeland blijkbaar, dat er op weg naar de eindoverwinning geen stukken vielen af te snijden: door Engeland gevoerde oorlogen duurden nu eenmaal lang en van de vloot en van „sea power” viel iets anders ook niet te verwachten.

Het was zo voor Engeland zaak het militaire denken-op-lange-termijn weer in ere te herstellen, en

zich geen illusies meer te maken over met puur-militaire middelen vlot te bevechten overwinningen. „Sea power”, met behulp van de slagvloot uitgeoefend, leidde altijd tot een langdurige slijtageslag, waarbij de economische blokkade de strikt militaire inzet van de slagvloot diende aan te vullen. Rond de eeuwwisseling had het even eraan uitgezien, dat Engeland en Duitsland wat hun militaire denken betrof dichter naar elkaar toe zouden groeien [49]. De Pruisische militaire successen en de eigen tegenslagen in Zuid-Afrika brachten de Britten ertoe in hun leger een aantal op Duitse leest geschoeide verbeteringen in te voeren. Het militaire patroon van de Eerste Wereldoorlog leek deze tendens nog te gaan versterken. Na 1918 zette echter een verwijdering in, die de beide landen elk weer op hun eigen professioneel-militaire uitgangspunt terugbracht. Duitsland hield eenvoudig vast aan zijn nadruk op het leger, op de extreem korte, beslissende oorlog en daarmee op een verwaarlozing van de strategie. Engeland besloot daarentegen na de Eerste Wereldoorlog tot een herwaardering. De kortstondige belangstelling voor het leger en voor een daarmee te bevechten snelle overwinning maakte weer plaats voor de traditionele Engelse geoefendheid in de langdurige oorlogvoering. Men hoopte op deze wijze weer te bewerkstelligen dat het land zelf weinig hinder en overlast van de oorlogvoering zou ondervinden. Deze herwaardering betekende natuurlijk ook weer een grotere aandacht voor de strategische, niet alleen militaire oorlogvoering [50]. Hoopte men de massa van de eigen bevolking van het brengen van offers op het slagveld te vrijwaren, de strategische aanpak betekende wél dat — indirect, via de economische blokkade — de burgerbevolking van de vijand hinder van de strijd zou blijven ondervinden.

Zo valt het ook te verklaren, dat het Britse leger na de Eerste Wereldoorlog snel terugviel tot het militaire conservatisme dat het altijd al had beleeden [51]. Anders dan de Britse vloot was het leger altijd een aristocratisch bolwerk gebleven. Voor de officieren vormde het meer een mogelijkheid een traditionele levensstijl te volgen, dan een uitdaging er een efficiënt instrument van te maken [52]. De hervormingen vlak voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog hadden een begin van een verandering kunnen inluiden, maar deze gelegenheid ging zo voorbij. Het duidelijkst blijkt deze

terugval naar een aristocratisch conservatisme uit de weigering, voort te bouwen op de aanzetten die de tanks tot een gemechaniseerde oorlogvoering hadden gegeven. Het was de tragiek van het Britse leger, in de Eerste Wereldoorlog tot de winnende partij te behoren. Weinig gebeurtenissen werken zo conserverend als een gewonnen oorlog. Het Britse leger meende uit de overwinning de conclusie te mogen trekken dat het het beste was alles bij het oude te laten. De infanterie en vooral de cavalerie vormden van oudsher de bolwerken van de aristocratische officier, en de tank werd hier als een barbaarse nieuwigheid van dubieuze waarde beschouwd [53].

Weinig mensen in het Britse leger is het leven toen zo zuur gemaakt als generaal Fuller, die te zamen met kapitein Liddell Hart onvermoeid streed, niet alleen voor de tank, maar voor de tank als slagwapen van het leger [54]. In hun visie diende niet alleen de cavalerie praktisch te verdwijnen, maar ook de infanterie te worden aangepast aan de tank — en n et omgekeerd. Liddell Hart verliet spoedig de dienst, om van buitenaf het militaire conservatisme beter te kunnen bestrijden. Fuller diende zijn tijd uit, maar raakte zo gefrustreerd dat hij — anders dan Liddell Hart — de capaciteiten van de tank ging overschatten [55]. Hij meende dat de tank geen ondersteunende wapens, en zeker geen infanterie, van node had. Deze visie vond gretig aftrek bij de tegen de verdrukking in groeiende tankenthousiasten, maar zou in de Tweede Wereldoorlog tegen de meer genuanceerde Duitse mening (die Liddell Hart was nagevolgd) de Engelsen op vele nederlagen komen te staan [56]. De relaties tussen de traditionele en de meer technische wapens bleven aldus in Engeland slecht. Eerst in 1936 zou een einde komen aan de situatie dat elke richting een eigen militaire academie (resp. Sandhurst en Woolwich) had [57]. De samenwerking tussen de diverse wapens werd zo een vaardigheid die de Britse legerofficieren eerst tijdens de Tweede Wereldoorlog leerden, en toen ten koste van zware verliezen [58].

☆

Op dit punt, nu de militaire tradities van Engeland en Duitsland zijn uiteengezet, kan de aandacht eindelijk worden gericht op de opkomst van het luchtwapen. De uitvoerige aandacht voor de Britse

en Duitse tradities was gerechtvaardigd omdat hierbinnen de professionalisering van het militaire beroep gestalte had gekregen. Het belang ervan kan nu nog worden onderstreept door het feit, dat de ontwikkeling van het luchtwapen tot 1945 juist in deze twee landen van het grootste militaire belang zou blijken te zijn. Het grote probleem voor het nieuwe wapen was het bepalen van de aard van de relatie tot de reeds gevestigde krijgsmacht-delen. Professionele status is ten nauwste verbonden met het verwerven en behouden van autonomie op het eigen werkterrein. Het ligt dus voor de hand te verwachten dat het leiderschap van het luchtwapen op dit punt een grote mate van gevoeligheid toonde. De oplossingen die in Engeland en in Duitsland voor dit probleem zouden worden gevonden, hingen ten nauwste samen met de hierboven beschreven militaire tradities. Dat deze oplossingen van geheel verschillende aard waren, behoeft zo niet te verbazen. Evenmin als het feit, dat het professionele gehalte van de Duitse en de Britse luchtmacht daardoor op merkwaardige wijze zou gaan uiteenlopen.

Luftwaffe en RAF tot 1945

Toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak was het luchtwapen nog jong en de inzet bij de strijd droeg daarvan alle sporen. Wat met het nieuwe wapen mogelijk was, vormde nog lang een punt van onzekerheid. En hoewel het aantal taken dat aan de luchtmachten werd gedelegeerd snel groeide, moest er voortdurend worden geïmproviseerd [59]. Als belangrijkste taak kwam echter al spoedig de ondersteuning van de grondtroepen naar voren. Deze taak liep van luchtverkenning tot het bestoken van de vijandelijke loopgraven en werd begeleid door een onophoudelijke strijd om de hegemonie in de lucht [60].

Vormde deze ondersteuning van de grondtroepen voor alle bij de strijd betrokken luchtmachten de hoofdtak, er werd ook al zeker aandacht besteed aan het uit de lucht bestoken van het vijandelijke achterland. Met Zeppelins en veelmotorige bommenwerpers probeerde men depots, verkeersknooppunten en industrie en uit te schakelen. Het was zo ook onvermijdelijk dat grote steden tot doelwit van luchtaanvallen zouden worden gemaakt [61]. Van werkelijke betekenis waren laatstgenoemde aanvallen echter nog niet. Eerst na de

Tweede Wereldoorlog zouden theoretici zich gaan buigen over de vraag op welke wijze de luchtmacht het grootste militaire effect zou sorteren, en welke daartoe de relatie tot de overige krijgsmacht delen diende te zijn. Het behoeft niet te verbazen, dat in de discussie over dit vraagstuk de leger- en de marineleiding het standpunt innamen, dat de gebruiken uit de Wereldoorlog dienden te worden gecontinueerd. Dat, met andere woorden, de luchtmacht geen afzonderlijk krijgsmachtdeel mocht worden, maar volledig opgenomen en geïntegreerd diende te blijven in de bestaande leger- en marineorganisaties. De ondersteuningstaak, die de vliegtuigen zo te verrichten zouden krijgen, betekende dan ook organisatorisch het einde van alle mogelijke onafhankelijkheidsaspiraties van de vliegers. Deze taak zou immers meebrengen dat de lucht-eenheden voor een belangrijk deel over de legeren vlootafdelingen zouden worden versnipperd [62].

Voor het veiligstellen van de onafhankelijkheid van de luchtmacht zou een dergelijke versnippering natuurlijk moeten worden vermeden. De gedachten van luchtmachtenthousiasten als Douhet, Groves en Mitchell vertonen in dit opzicht een duidelijke parallel met die van Mahan [63]. Bij de factoren die de autonomie en professionalisering van het militaire leiderschap ter zee bewerkstelligden, was volgens Mahan één van de belangrijkste dat de marine een eigen taak op zich nam, een taak die geen ander wapen kon volbrengen. Voor de marine was deze taak het verwerven en behouden van „sea power” en het instrument daartoe was de slagvloot van dreadnoughts en slagkruisers. Voor Douhet en zijn medestanders vormde de taak van de luchtmacht het verwerven van de luchtheerschappij en het middel daartoe was de zware bommenwerper. Volgens Mahan moest de slagvloot worden ingezet als een geconcentreerde eenheid, een mening die nu ook ten aanzien van de bommenwerpers werd verkondigd. Versnippering van krachten zou de aandacht slechts afleiden van de hoofdtaak en zo tot een oneigenlijk gebruik van een specialistisch wapen voeren.

Een tweede parallel tussen Mahan en de luchtmachtenthousiasten vormde het gebruik dat van de verworven „sea”, resp. „air power” zou moeten worden gemaakt. „Sea power” maakte het mogelijk het wapen van de economische blokkade in

stelling te brengen. Ook bij de luchtsuprematie gingen de gedachten nu uit naar het onder druk zetten van de burgerbevolking van het vijandelijke land. Met de luchtvloot van zware bommenwerpers zou dat echter veel directer kunnen gebeuren dan met de slagvloot. Douhet stelde zich een luchtoorlog als volgt voor: à la Mahan betwisten de vijandelijke slagvloten van bommenwerpers elkaar in een direct treffen eerst de luchtheerschappij. Na deze strikt militair gedachte slag lag het land van de overwonnen militairen echter open voor de tegen defensieve maatregelen immuun gedachte bommenwerpers. Deze dienden van de gelegenheid gebruik te maken om de vijandelijke burgerbevolking dermate te terroriseren dat haar druk op de politieke leiders, zich gewonnen te verklaren, onweerstaanbaar zou worden [64]. Douhet meende op deze wijze zelfs te kunnen verkondigen, dat een luchtmacht een vijandig land tot overgave zou kunnen dwingen zonder enige steun van leger en marine. Een duidelijker gooi naar het verwerven van autonomie voor de luchtmacht was niet denkbaar. Het is echter wel van belang te beseffen, dat voor deze poging een ander professioneel-militair kenmerk — het slechts willen bevechten van de vijandelijke geregelde soldaat — naar de achtergrond werd geschoven.

In Engeland had nog tijdens de Eerste Wereldoorlog een, na een luchtaanval op Londen geïnstalleerde, commissie geadviseerd een „strategische” luchtmacht van zware bommenwerpers op te bouwen. De verwachting hiermee de vijandelijke burgerbevolking en politici tot overgave te kunnen dwingen, werd in dit verband duidelijk geformuleerd. Ondanks heftige tegenstand van de leger- en marineleiding kon deze luchtmacht ook werkelijk worden geformeerd [65]. Het militaire klimaat was na 1918 in Engeland voor deze doorbraak ook buitengewoon gunstig. Algemeen leefde de opvatting, een herhaling van de desastreuze landoorlog van 1914-1918 te moeten vermijden. Een terugkeer naar de aloude praktijk van klein beroepsleger—machtige slagvloot was hiertoe natuurlijk een mogelijkheid. Wellicht was echter ook een strategische luchtmacht daarbij te gebruiken. De luchtmachtenthousiasten stelden immers, een oorlog te kunnen beslechten zonder de steun van een massaleger nodig te hebben. Een strategische luchtmacht was blijkbaar een alternatief voor een slagvloot en misschien wel goedkoper.

De conservatieve terugslag van het Britse leger na 1918 betekende o.a. dat de (halfslachtige) pogingen van deze organisatie om een „tactische” in plaats van een „strategisch”-georiënteerde luchtmacht te helpen ontwikkelen, schipbreuk moesten lijden. Het merendeel van het Britse militaire leiderschap verzoende zich niet ongaarne weer met de ondergeschikte rol van het leger [66]. Het stelde zich, zoals reeds vermeld, bovendien uitermate wantrouwend op jegens de invoering op grote schaal van technische nieuwigheden. Besproken is al hoe het tankwapen door deze negatieve houding werd getroffen, maar ook nieuwe ideeën met betrekking tot het tactische gebruik van vliegtuigen werden erdoor gefnuikt. De tactische inzet van de luchtmacht hield voornamelijk steun aan de grondstrijdkrachten in. De Britse legerleiding dacht daarbij echter niet verder dan aan een verkenningsoopdracht. Het samensmeden van tanks en een tactische luchtmacht tot een volstrekt nieuwe militaire factor lag buiten haar blikveld. Het mogen Engelse officieren zijn geweest die het uitbreiden van dit nieuwe wapen hebben gepropageerd, deze profeten werden in eigen land niet geëerd.

Aangezien de Britse luchtmacht van het leger op een dergelijke wijze tegenspel kreeg, behoeft het niet te verbazen, dat dit wapen ongehinderd zijn plannen voor een strategische luchtmacht verder kon uitwerken. Ook de luchtmacht zelf was niet geporteerd voor het samenvoegen van tanks en tactische luchtstrijdkrachten tot een geheel nieuw soort wapen. Deze constructie zou de luchtmacht maar van haar werkelijke taak — het „bewerken” van de vijandelijke burgerbevolking — afhouden en haar krachten verspillen aan iets wat niet meer nodig werd gevonden: het vernietigen nl. van de vijandelijke zee- en grondstrijdkrachten. Het kwam de Britse luchtmacht derhalve goed uit dat de legerleiding genoeg nam met de toewijzing van enkele verkenningseenheden.

De marine liet zich echter minder gemakkelijk afschepen. Zij eiste, en kreeg, een eigen luchtmacht-afdeling [67]. Aangezien echter binnen de marine zelf de controverse tussen de aanhangers van slag-schepen en die van vliegdekschepen nog lang niet was uitgevochten, kon ook deze organisatie geen werkelijke bedreiging gaan vormen voor de bijna geheel strategisch gerichte belangstelling van de Britse luchtmacht. De RAF voldeed aldus vrijwel geheel aan de eisen die de luchtmachttheoretici

aan een ideale luchtmacht hadden gesteld. De nadruk was onomwonden op de zware bommenwerper gelegd, en de noodzaak leger en marine te ondersteunen was tot een minimum gereduceerd. De luchtmacht had zich een geheel aparte taak verworven en een tegenstander die zij niet met het leger of de marine behoefde te „delen”. Met de zware bommenwerper als slagwapen en de vijandelijke burgerbevolking en industriële en politieke centra tot doelwit, was de RAF erin geslaagd zich geheel van de andere krijgsmachtdelen los te maken. Binnen de luchtmacht kwam dit o.a. tot uiting in de constructie van de zg. „Commands”. Behalve o.a. „Coastal” en „Fighter command” betekende de instelling van een invloedrijk en gespecialiseerd „Bomber command”, dat de RAF ook organisatorisch haar strategische oriëntatie kon afschermen en bewaken [68].

Duitsland kon zich van 1918 tot 1935 door de Versailles-regelingen, althans officieel, geen luchtmacht veroorloven. Na wat hiervóór is gezegd over de militaire opvattingen van de leider van de Reichswehr, von Seeckt, behoeft het echter niet te verbazen dat ook hij grote belangstelling ontwikkelde voor het militaire gebruik van vliegtuigen. Via contacten met de al snel aan Duitsland weer toegestane burgerluchtvaart en met het Rode leger, kon al in de jaren '20 een clandestien begin worden gemaakt met de opbouw van een Duitse luchtmacht. Deze voorzichtige start bond deze kleine luchtmacht echter met handen en voeten aan de zoveel grotere Reichswehr [69]. Ook de Duitse militaire tradities dwongen trouwens op duidelijke wijze in deze richting. Deze tradities bepaalden immers dat het omsingelingsgevaar waarin Duitsland verkeerde, moest worden bezworen door het voeren van zo kort mogelijke en elkaar snel opvolgende veldtochten tegen de diverse omringende vijanden. Een lange oorlog was een verloren oorlog en alleen door zich te haasten kon Duitsland het omsingelingsgevaar de baas. Gebruikmakende van de ervaringen uit de Eerste Wereldoorlog werd zo de idee van de Blitzkrieg ontwikkeld.

Bepaald niet alle Duitse militairen konden overigens voor deze opvatting worden gewonnen. Een voorzichtige en sceptische houding viel vooral in de kringen van de Generale Staf te bespeuren [70]. De militaire voorkeur van de Nazi's voor onorthodoxe tactische middelen en de juist onder hen

grote gevoeligheid voor de factor tijdnoed, beslechten echter het pleit ten gunste van de Blitzkrieg. Deze strijdvorm paste zonder enige moeite in het offensieve Schlieffense dogma van de korte vernietigingsoorlog, en kon worden toevertrouwd aan het eliteleger dat von Seeckt had proberen te scheppen. De Blitzkrieg zou worden uitgevoerd door tanks (plus enkele mobiele infanterie- en artillerie-eenheden) en door vliegtuigen. Grond- en luchtsrijdkrachten hadden dus ten nauwste samen te werken, waarbij aan de laatste bepaald meer taken werden toevertrouwd dan de luchtverkenning [71]. Bij alle tactisch-offensieve operaties werd een taak voor de luchtmacht ontworpen en ontwikkeld, en er werden speciale vliegtuigen daarvoor in productie gebracht [72]. De opbouw van de Duitse luchtmacht verkreeg zo een merkwaardig aanzien, dat geheel verschilde van de voor een ander doel ontworpen RAF. De kern van de Blitzkrieg werd gevormd door de volgende factoren: 1. een consequente nadruk op aanvallende bewegingen, met voorlopige negering van geduchte obstakels, 2. een zo kort mogelijke duur van de gehele veldtocht, en 3. een consequente samenwerking van de gemechaniseerde grondeenheden en de luchtmacht [73]. Geheel volgens de Duitse militaire traditie betekende de Blitzkrieg zodoende weer een beklemtoning van het tactisch-operatieve handelen, en een verwaarlozing van de strategie. De tactische begaafdheid zou weer ervoor moeten zorgen dat het terrein van de strategie niet eens behoefde te worden betreden. De hele oorlog diende vóór dit tijdstip te zijn beëindigd.

Deze beklemtoning van het tactisch-operatieve streven betekende ook dat het Duitse militaire denken zich kon blijven concentreren op de militaire hoofdmacht van de vijand. Het uitschakelen daarvan werd voldoende geacht om de tegenstander tot het erkennen van de nederlaag te bewegen. De professionele eer van de Duitse militair was dan ook voor een belangrijk deel op deze veronderstelling gebaseerd. Het Schlieffense dogma had de vijandelijke soldaat als doelwit van de tactisch-operatieve handelingen aangewezen. Zó snel zou deze worden vernietigd dat een aantasten van de vijandelijke burgerbevolking daardoor overbodig zou worden. Ook in dit opzicht betekende de moderne Blitzkrieg de culminatie van het Duitse professioneel-militaire denken. De opbouw van de Luftwaffe moet in dit licht worden gezien [74].

Het behoeft daarom dan ook niet te verbazen, dat een duidelijk contrast met de RAF het volledig ontbreken van de zware (viermotorige) bommenwerper was. Dit wapen was in feite alleen geschikt voor de aanval op bevolkings- en industriële centra, en aan deze tijdrovende bezigheid hoopten de Duitsers met hun Blitzkrieg niet te hoeven beginnen. De volgende verschilpunten met de Britse luchtmacht vloeiden op logische wijze uit dit eerste voort. De Blitzkrieg hield een nauwe en goed georganiseerde samenwerking tussen grond- en luchtsrijdkrachten in. De kern van de Luftwaffe was dan ook samengesteld uit typen die bij uitstek geschikt waren om grondeenheden te ondersteunen. Middelzware (tweemotorige) bommenwerpers, maar in het bijzonder de duikbommenwerper (de éénmotorige Stuka) vormden aldus het hoofdbestand van de Luftwaffe. In de RAF namen zij een geheel ondergeschikte plaats in.

Een merkwaardig verschijnsel deed zich ten slotte voor met betrekking tot het jachtvliegtuig. Britten en Duitsers waren het erover eens, dat dit type vliegtuig vooral geschikt was voor de verdediging en beiden hadden in eerste instantie dan ook enige afkeer ervan. De Britten omdat zij meenden dat de zware bommenwerper zich zelf zou kunnen verdedigen. Het had dus geen enkele zin het thuisfront door jagers te laten bewaken; de beste verdediging lag in de aanval, in het in de lucht, op de grond of in de fabrieken vernietigen van de vijandelijke bommenwerpers. Aanschaf van de in defensieve taken gespecialiseerde jagers zou derhalve niets minder zijn dan een zinloze verspilling [75]. Ook de Duitsers dachten met hun Blitzkrieg in strikt offensieve termen. Ook zij hadden om deze reden geen al te hoge dunk van de jager. Nog vóór de Tweede Wereldoorlog uitbrak wisten echter Britse politici, industriëlen en geleerden het leiderschap van de RAF van zijn onjuiste benadering van het jachtvliegtuig te overtuigen: jagers plus radar zouden een effectief verdedigingsmiddel vormen, terwijl de onkwetsbaarheid van de zware bommenwerper niet al te letterlijk moest worden genomen [76]. Aan Duitse zijde waren het daarentegen juist de militairen die tijdens de geallieerde bombardementen de verdedigingskracht van de jager naar waarde leerden schatten. Zij slaagden echter niet erin Hitler tot dit standpunt te bekeren. De Nazileider bleef tot het einde van de oorlog in het offensief geloven, en meende voortdurend

weer kansen voor een herhaling van het Blitzkriegpatroon te zien. In deze conceptie paste de defensief gedachte jager niet [77]. De opvoering van de produktie van dit type vliegtuig bleef dientengevolge tot het einde van de Tweede Wereldoorlog een twistpunt [78].

Ook de organisatie van de Luftwaffe verschilde aanmerkelijk van die van de RAF. De Britse specialisering naar Fighter en Bomber command, enz. kenden de Duitsers niet. De Luftwaffe was verdeeld in een aantal „Luftflotten”, die alle zo veel mogelijk evenwichtig waren opgebouwd. Elk was oorspronkelijk ook aan een bepaald territorium gebonden. Deze regeling sloot aan bij het Duitse recruteringsstelsel, maar bond de Luftflotte tevens aan de daarin gelegde legereenheden. In de loop van de oorlog kon deze starre regeling natuurlijk niet gehandhaafd blijven. Wel echter bleef het basispatroon bewaard, en de Luftflotten werden steeds aan bepaalde frontsectoren en daarmee aan het leger geklonken. Het zal duidelijk zijn, dat deze organisatievorm volledig correspondeerde met de tactisch-operatieve nadruk in de Duitse lucht-oorlogtheorie [79].

Eerst geruime tijd na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werden pogingen ondernomen deze nadruk en bijpassende organisatievorm te doorbreken. In navolging van het Britse model werd gepoogd de Luftwaffe los te maken van het leger. Daartoe zou o.a. een apart en gespecialiseerd bommenwerpercommando nodig zijn, met een strategische in plaats van een tactische opdracht. Dat de Luftwaffe echter al in 1936 was gestopt met de ontwikkeling van een zware bommenwerper wreekte zich nu. Bij gebrek aan een geschikt wapen werd de wending naar een meer strategische lucht-oorlog een mislukking en het aparte bommenwerpercommando een lege huls [80].

Iets meer succes had een tweede kopie van het Britse model. Met de toenemende geallieerde bombardementen werd de behoefte gevoeld alle defensieve middelen in één organisatie (een soort jagercommando met radar- en luchtdoeleenheden) te verenigen. Tegen het einde van de oorlog kreeg deze organisatie inderdaad haar beslag [81]. Misschien echter meer om als zondebok te fungeren dan om een aanvaarding van een defensieve aanpak te markeren. De Nazi-fixatie op een offensieve oorlogvoering liet zich maar moeilijk rijmen met een strikt defensief gerichte organisatie, terwijl ook

de diverse „Gauleiter” zich inspanden om de nieuwe opzet te saboteren. Per slot hadden zij onder het oude stelsel een grote mate van zeggenschap uitgeoefend over de in hun Gau gelegen Flakbatterijen. De nieuwe organisatie was hun een hoogst onwelkome centralisering [82].

Het verloop van de Tweede Wereldoorlog toonde aan hoe zeer de opbouw en filosofie van de Luftwaffe de Duitsers parten zou spelen. Hitler had slechts op een korte oorlogsduur gerekend en keer op keer toonde hij liever een nieuwe Blitz-veldtocht te willen beginnen dan een taaie tegenstander in een uitputtingsstrijd op de knieën te dwingen. Het enige wapen dat Duitsland voor een langdurige oorlogvoering tot zijn beschikking had — de onderzeeboot — werd tegen Engeland pas met volle kracht ingezet toen de strijd al een voor Duitsland ongunstige wending had genomen (1943) [83]. Daarvóór had Hitler steeds gehoopt Engeland tot een vergelijk te kunnen bewegen door in Blitz-veldtochten Engelands bondgenoten (Frankrijk), potentiële bondgenoten (Rusland) en strategisch belangrijke punten (het Middellandse-Zeegebied) te vernietigen of te bezetten [84]. Het was ook alleen op de Blitz-veldtocht dat de Luftwaffe was berekend. De lange duur van de oorlog en de enorme afstanden die tegen de diverse fronten moesten worden afgelegd, kwamen voor Duitslands militaire leiding als een onaangename verrassing. Duidelijk bleek nu hoe zeer de Luftwaffe tekortschoot wanneer van haar andere taken werden verwacht dan grondsteun in een Blitz-veldtocht.

De eerste keer dat de Luftwaffe geheel zelfstandig een actie moest voeren, bleek direct al dat een in tactisch-operatieve richting gespecialiseerd wapen geen strategische opdrachten kan volbrengen. De luchtslag tegen Engeland zou een geheel volgens Douhetiaanse principes gevoerde strijd moeten worden. Bij gebrek echter aan een vloot van zware bommenwerpers kwam het onzinnige karakter van deze voorstelling van zaken al snel aan het licht. De bommenlast en reikwijdte van de beschikbare middelzware bommenwerpers waren eenvoudig niet voldoende om de gestelde opdracht uit te voeren [85]. De geringe achting voor het jachtvliegtuig leidde bovendien tot een onjuist beleid ten aanzien van de relatie bommenwerper—jager. Noch het eerste, noch ook het tweede vliegtuig kon zo optimaal worden benut, terwijl dit beleid de Luft-

waffe vele piloten kostte [86]. Ook nadat het aangevallen Rusland zijn zware oorlogsindustrie tot achter de Oeral had teruggetrokken, gingen weer stemmen op om een strategisch luchtoffensief te ontketenen. Opnieuw bleek dat het de Luftwaffe eenvoudig aan de hiervoor nodige middelen ontbrak. Verder dan enkele geïmproviseerde maatregelen kon men het niet brengen.

De lange oorlogsduur en de talrijkere fronten brachten ook aan het licht dat de Luftwaffe het probleem van het luchttransport nauwelijks de moeite van het bestuderen waard had gevonden. Luchttransport was hoofdzakelijk vertaald in Blitzkriegstermen, en men had niet veel verder gedacht dan aan het vervoeren van parachutisten. Onder de druk van de noodzaak hele legergroepen te moeten bevoorraden — dan wel te evacueren — stortte het luchttransportsysteem dan ook in elkaar [87]. Naarmate de oorlog langer duurde werd de Luftwaffe daardoor steeds meer gereduceerd tot hulpwapen en aanhangsel van, en lange-afstandsartillerie voor het leger. Vooral de enorme afstanden aan het Russische front ondermijnden iedere poging de Luftwaffe als een geconcentreerde eenheid in te zetten. De afdelingen van het uchtwapen werden steeds meer over de legereenreeden versnipperd, waarmee de Luftwaffe-leiding natuurlijk haar greep op de eigen troepen voor een belangrijk deel verloor. Aan het verdedigen of doorvoeren van een eigen standpunt tegenover het zoveel grotere en traditioneel dominante leger viel steeds minder te denken [88].

Ook op het hoogste niveau werd, naarmate de oorlog langer duurde, steeds minder acht geslagen op de adviezen van de inmiddels hoogst verontruste luchtmachtleiding en op de geheel eigen bijdrage die het luchtwapen nog aan de oorlogvoering zou kunnen geven. Een kras voorbeeld van het eerste vormt de steun die de hoogste politieke leiders aan Rommel gaven in diens conflict met de Luftwaffe over de al dan niet uit te voeren verovering van Malta [89]. Rommel dacht zijn veldtocht in Noord-Afrika te kunnen beëindigen zonder op een verbetering van zijn logistieke positie te hoeven wachten. De Luftwaffeleiding in zijn domein meende dat te moeten betwijfelen, maar vond voor haar waarschuwingen geen gehoor [90]. Het tweede geval laat zich het beste illustreren aan de hand van het lot van de Duitse straaljager. De komst van dit wapen werd door de Luftwaffekringen die waren

belast met de luchtverdediging tegen de geallieerde bombardementen, als een hoogst welkome versterking van hun arsenaal verbeid. Hitler meende in de straaljager echter een middel te zien dat de Blitzkrieg opnieuw tot leven zou kunnen wekken. Hij weigerde dan ook het produkt voor defensieve doeleinden te laten gebruiken. De Luftwaffe was trouwens zelf echter ook nog verdeeld op het punt van de offensieve dan wel defensieve luchtoorlogvoering. Het behoeft zo niet te verbazen, dat de straaljager pas op het laatst van de oorlog, en dan nog maar in zeer beperkte aantallen, bij de luchtverdediging kon worden ingezet [91].

De RAF had de strategische aanval met zware bommenwerpers tot militair dogma verheven, en na de defensieve fase van de Slag om Engeland kon deze theorie in de praktijk worden gebracht. Het bleek daarbij echter al spoedig dat de zware bommenwerper minder onkwetsbaar was dan verwacht. Voorbij de actieradius van de begeleidende jagers moest een aanvallende bommenwerpervloot dan ook met forse verliezen gaan rekenen. In het licht van deze ervaring besloot Bomber command de aanvallen nog slechts 's nachts uit te voeren [92]. Het sprak echter vanzelf dat op dit tijdstip boven een verduisterd land geen precisiebombardementen van de bemanningen mochten worden verwacht. Het doel, de Duitse industrie te vernietigen, werd niet opgegeven maar het uitschakelen van de fabrieksarbeiders en de arbeiderswijken werd steeds meer als een aanvaardbaar middel hiertoe gezien. Het zonder meer bestoken van stadskernen lag nog maar een kleine stap verder en deze schrede werd ook inderdaad gedaan. Daarbij mag ook niet worden vergeten, dat in het denken over het strategische luchtoffensief het terroriseren van de burgerbevolking als element nooit had ontbroken. Ondanks heftige protesten van de Amerikaanse strategische-luchtvlootofficieren zou Bomber command van deze aanpak niet noemenswaard afwijken. Anders dan de Britten geloofden de Amerikanen wél in de effectiviteit van het bij daglicht uitgevoerde precisiebombardement [93]. Tot meer dan lippendienst aan allerlei lijsten van „belangrijke industriële doelen” liet Bomber command het echter niet komen [94].

Tactisch-operatief optreden, het samenwerken dus met gemechaniseerde legereenheden, had nooit de belangstelling van de Britse luchtmachtleiding gewekt. Het succesvolle optreden van de Duitse

tanks en vliegtuigen in de Blitz-veldtochten kwam voor de RAF dan ook als een onaangename verassing. Noch het Britse leger, noch de luchtmacht hadden op korte termijn een antwoord daarop klaar. Het oorlogstoneel in Noord-Afrika zou voor de Britse strijdkrachten het proefterrein worden om — met vallen en opstaan — dit antwoord op te stellen [95]. Het is opvallend dat de Britten hun achterstand op dit terrein uiteindelijk in een ruime voorsprong zouden omzetten, en dat zij daarbij werden geholpen door hun toch duidelijk meer strategisch dan tactisch-operatief gerichte belangstelling. Het begrip „luchtsuprematie” werd door de Britten veel ernstiger genomen dan door de Duitsers [96]. Door hun grotere mate van onafhankelijkheid van het leger stonden zij minder sterk bloot aan voortdurende eisen van legerzijde voor onmiddellijke steun aan de grondtroepen. Hun onafhankelijkheid stelde hen aldus in staat in betrekkelijke kalmte eerst het luchtruim zoveel mogelijk van de Luftwaffe te zuiveren; pas daarna wijdden zij hun aandacht aan de grondsteun. Zij behielden zich hierbij bovendien het recht voor hun krachten steeds zoveel mogelijk geconcentreerd in te zetten [97].

De technische details van de Britse grondsteun doen hier niet zoveel ter zake. Toch is het van belang erop te wijzen, dat deze steun, veel meer dan de Duitse, een half-strategisch aspect verkreeg en een soort verbindingsschakel werd tussen de aan een veldslag gebonden en de strikt strategische aanval. De Luftwaffe had zeker onder het ondersteunen van de grondtroepen ook het „isoleren” van het strijdtoneel begrepen. Dit hield in dat pogingen in het werk werden gesteld, de tegenstander te verhinderen zijn leger te versterken dan wel terug te trekken. Eerst de RAF perfectioneerde deze vorm van actie en specialiseerde zich daarbij vooral op het verlammen van het vijandelijke spoorwegnet. Een begin met deze operaties werd in Italië gemaakt, en tegen de zomer van 1944 was het schema geperfectioneerd. Zó duidelijk was bovendien het half-strategische karakter van deze aanvallen, dat ook een beperkte medewerking van Bomber command (zij het niet zonder bedenkingen) uiteindelijk werd verkregen [98].

De RAF besloot de oorlog met een duidelijke tweedeling in haar organisatie. De strategische en tactische luchtmachtvrijheden vormden de beide compartimenten van deze constructie, waarbij een

duidelijke onder- en bovenschikking niet vielen aan te wijzen. Ondanks een geleidelijk groeiende voorkeur voor de tactische luchtvloot kon toch Bomber command de oorlog besluiten met het bombardement op Dresden. Het kon dit bovendien doen in de wetenschap dat in elk geval tegen Japan ook de Amerikaanse strategische luchtmacht-eenheden het pad van de precisiebombardementen al lang hadden verlaten.

Autonomie en professioneel gedrag

In dit artikel zijn twee professionele kenmerken in het geding geweest. Het eerste betrof de mate van autonomie die de leden van een professie kunnen verwerven en behouden ten opzichte van amateurs en leden van verwante professies. Het tweede betrof het ideaal gedachte professionele gedrag. In het geval van de militair wordt dit bepaald door de wens oorlogen kort, beslissend en instrumenteel te voeren. Escalatie in absolute richting dient te worden vermeden en slechts de geregelde en geuniformeerde soldaat uit het vijandelijke kamp mag zo tot doelwit van acties worden gemaakt. Het bij de strijd betrekken van de burgerbevolking moet zo veel mogelijk worden vermeden en, waar dit onvermijdelijk is, toch zo beheerst en beperkt mogelijk geschieden.

Het samengaan van de twee hier besproken kenmerken leverde in het geval van de professionalisering van het militaire leiderschap te land geen onoverkomelijke problemen op. Het Schlieffense dogma vormde weliswaar in zeker opzicht een karikatuur van het professionele ideaal, maar dan toch alleen omdat het alle elementen daarvan overdreef. Voor de professionalisering van het militaire leiderschap ter zee begon het samengaan echter problemen op te leveren. Het verwerven van de professionele autonomie was in het geval van dit leiderschap afhankelijk geweest van de concentratie op slagschepen. Het verwerven van „sea power” werd dan vervolgens bepaald gedacht door een treffen tussen de vijandelijke slagvloten. Na deze strikt professionele zaak zou echter de nog noodzakelijke blokkade van het vijandelijke land ook de burgerbevolking gaan treffen. Indirect weliswaar, en niet als rechtstreeks slachtoffer van gevechtshandelingen. Het was echter toch duidelijk dat de blokkade alleen via de burgerbevolking effect zou kunnen sorteren. Deze problematiek zou

in versterkte vorm voor het naar autonomie strevende luchtmachtwapen opdoemen. Het was duidelijk dat deze autonomie afhankelijk was van de aanwezigheid van een slagvloot van zware bommenwerpers. Alleen door zich op dit wapen te concentreren, viel waar te maken dat de luchtmacht een geheel eigen en unieke bijdrage aan de oorlogvoering zou kunnen gaan leveren. Deze bijdrage kon echter geen andere zijn dan het „bewerken” van de vijandelijke burgerbevolking. Voor het bestoken van de vijandelijke krijgsmachtdelen zouden andere vliegtuigtypen en zelfs geheel andere wapens even goed, zo niet veel beter, voldoen. Alleen tegen de burgerbevolking had het inzetten van de bommenwerpers zin.

De conclusie moet luiden, dat in het geval van het luchtwapen het ene professionele kenmerk — autonomie op het eigen werkterrein — slechts kon worden verworven door een ander belangrijk kenmerk terzijde te schuiven. De ontwikkeling van de Britse luchtmacht (een van de allerbelangrijkste tot 1945) kan deze stelling staven. Uit het voorgaande overzicht van deze ontwikkeling bleek duidelijk dat de geslaagde verwerving van autonomie werd bereikt dank zij de zware bommenwerper en dank zij de erbij passende doctrine van het terroriseren van de vijandelijke burgerbevolking. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zou deze doctrine op grote schaal in praktijk worden gebracht.

De ontwikkeling van de Luftwaffe biedt het tegenovergestelde beeld. Het bij de opbouw van dat wapen verwerpen van iedere gedachte aan strategische bombardementen leidde enerzijds wel tot een strikt professioneel gerichte concentratie op de vijandelijke strijdkrachten, maar kostte de Luftwaffe anderzijds haar autonomie. Als wapen uit het Blitzkrieg-arsenaal werd oorspronkelijk geen andere inzet gepland dan in samenwerking met het leger. Naarmate de oorlog langer duurde en het leger het steeds zwaarder te verduren kreeg, raakte de Luftwaffe steeds nauwer aan deze organisatie verbonden. Uiteindelijk bestond de Luftwaffe alleen nog op papier als een zelfstandig krijgsmachtdeel. Haar strikt professionele stijl van vechten had deze organisatie eenvoudig haar autonomie gekost. Het waren legercommandanten die ten slotte over het hoe, waar en wanneer van de Luftwaffe-inzet beslisten.

Een gedeeltelijke oplossing voor het dilemma werd

tijdens de Tweede Wereldoorlog ontworpen en in praktijk gebracht door de RAF. Aansluitende bij de reeds bestaande verdeling van de organisatie in diverse „commands” werd een soort ruwe tweedeling in strategische en tactisch-operatieve lucht-eenheden geschapen. Deze deeloplossing door splitsing kwam dus tot stand in de luchtmacht die zich altijd op het standpunt van de „autonomie eerst” had geplaatst. De Luftwaffe, uit de tegenovergestelde visie opererende, had voor een dergelijke oplossing blijkbaar te weinig troeven in handen. Haar achterstand op het terrein van de ontwikkeling van zware bommenwerpers was te groot dan dat midden in oorlogstijd een splitsing ten gunste van een apart bommenwerpercommando mogelijk zou zijn. De enige „splitsing” die zich in de Luftwaffe voltrok was dan ook ten gunste van het defensieve jachtvliegtuig. De stap van het strategische niveau naar het tactisch-operatieve was in organisatorisch opzicht blijkbaar gemakkelijker te zetten dan die in omgekeerde richting.

De Britse „autonomie eerst”-opvatting en de strategische gerichtheid hadden, méér dan in de zo anders geaarde Luftwaffe, begrip doen ontstaan voor de factor „luchtheerschappij”. Deze factor vormde de schakel tussen de strategische en tactisch-operatieve luchtmachteenheden en kon hun samengaan in een enkel overkoepelend organisatorisch verband mogelijk maken. De tactisch-operatieve eenheden begrepen dat luchtheerschappij niet alleen nodig was voor het succes van strategische bombardementen. Anders dan hun Duitse tegenstander beseften zij zelf ook afhankelijk ervan te zijn. Gesteund door de autonomie die de RAF reeds bezat, en die door de activiteiten van Bomber command voortdurend werd onderstreept, konden zij de aanspraken van legercommandanten op onmiddellijke luchtsteun negeren tot de luchtheerschappij was verzekerd. Belangrijk was ook, dat de eenmaal verworven luchtheerschappij door de geallieerde legerleiding als een onmisbare voorwaarde voor de eigen successen werd gezien. Anders dan in de Duitse strijdkrachten raakten via de factor luchtsuprematie de geallieerde legers afhankelijk van de tactisch-operatieve luchtmacht. De autonomie van de laatste was hiermee natuurlijk veilig gesteld. Het verwerven van de luchtheerschappij viel slechts door haar te verzorgen en deze unieke en onmisbare bijdrage vormde een

hechte basis voor haar organisatorische zelfstandigheid.

Bij deze beschouwing mag echter niet worden vergeten dat deze Britse constructie ook werd mogelijk gemaakt door de enorme materiële middelen die de geallieerden ter beschikking stonden. De Luftwaffe kon niet uit dergelijke omvangrijke voorraden putten. Zij moest woekeren met haar middelen en reserves en kon zich om die reden eigenlijk maar op enkele vliegtuigtypen tegelijk concentreren. Kleine en goedkope vliegtuigen — eerst de Stuka, later de jager — kregen oorspronkelijk ook om die reden wel voorrang boven de zware bommenwerper [99]. Een productie-apparaat dat later én jagers én jachtbommenwerpers én zware bommenwerpers tegelijk voor zijn rekening zou kunnen

nemen, stond de Duitsers toen zeker niet meer ter beschikking.

Toch vormde de hierboven beschreven Britse constructie niet meer dan een deeloplossing voor het gesignaleerde professionele dilemma. Behalve de tactisch-operatieve luchtmacht bleef immers ook de strategische actief en de vernietiging van Dresden, Hiroshima en Nagasaki getuigde van haar inzet (en van die van de Amerikaanse). Professionele twijfels hierover paarden zich aan ethische, maar de behandeling van de spanningen die dit opriep in de periode na 1945 valt buiten het kader van dit artikel. Wellicht heeft het toch echter enkele achtergronden van deze nog steeds werkzame spanningen kunnen verhelderen.

Literatuur en noten

1. G. Teitler — *De wording van het professionele officierscorps. Een sociologisch-historische analyse*. Rotterdam (1974).
2. G. Teitler [1], in het bijzonder hfdst. 8.
3. Zie bv.: P. M. Blau en W. R. Scott — *Formal organizations. A comparative approach*. San Francisco (1962); W. R. Scott — Professionals in bureaucracies. Areas of conflict; in: H. M. Vollmer en D. L. Mills — *Professionalization*. New Jersey (1966); P. D. Montagna — Professionalization and bureaucratization in large organizations. *Amer. J. Sociol.* (1968) 138-145; W. Kornhauser — *Scientists in industry. Conflict and accomodation*. Berkeley (1962).
4. G. Teitler [1], hfdst. 2.
5. J. A. A. van Doorn — The officer corps. A fusion of profession and organization. *Arch. Eur. Sociol.* (1965)262-282.
6. Voor deze paragraaf wordt in zijn geheel verwezen naar G. Teitler [4]; verdere literatuurverwijzingen blijven achterwege.
7. A. Vagts — *A history of militarism*. hfdst. 4 en 5. New York (1967); W. Goerlitz — *The German general staff, 1657-1945*. New York (1963).
8. H. Rosenberg — *Bureaucracy, aristocracy and autocracy. The Prussian experience, 1680-1815*, hfdst. 8. Cambridge, Mass. (1958).
9. De details van de relaties tussen militairen en politici zijn hiermee natuurlijk niet aangegeven. Clausewitz gaf uitvoerige en praktische aanwijzingen hoe deze verhouding zonder spanningen te regelen viel. Zie voor commentaar hierop: H. Delbrück — General von Clausewitz; in: *Historische und politische Aufsätze*. Berlijn (1887)1-18; W. Hahlweg — *Carl von Clausewitz. Soldat-Politiker-Denker*. Göttingen (1957); W. Hahlweg — Clausewitz und die Gegenwart; in: *Schicksalsfragen der Gegenwart*, II. Tübingen (1957)183-207; S. P. Huntington — *The soldier and the state*, hfdst. 2. New York (1962).
10. S. P. Huntington [9], hfdst. 5.
11. G. A. Craig — *The politics of the Prussian army*. New York (1956); G. Ritter — *Staatskunst und Kriegshandwerk. Das Problem des Militarismus in Deutschland*, 4 dln. München (1954-1972).
12. R. von Caemmerer — *Die Entwicklung der strategischen Wissenschaft im 19. Jahrhundert*. Berlijn (1904); F. von Cochenhausen — *Von Scharnhorst zu Schlieffen, 1806-1906*. Berlijn (1933); E. Hagemann — *Studien zur Entwicklungsgeschichte der deutschen Kriegstheorie*. Berlijn (1940).
13. S. Mette — *Vom Geist deutscher Feldherrn. Genie und Technik, 1800-1918*. Zürich (1938).
14. R. von Caemmerer [12].
15. H. Kania — *Graf Schlieffen, der Chef des Grossen Generalstabes als Vorbereiter des Grossen Krieges*. Potsdam (1915).
16. W. Kloster — *Der deutsche Generalstab und der Präventivkriegsgedanke*. Stuttgart (1932).
17. G. Ritter — *Der Schlieffen-Plan*. München (1956).
18. J. L. Wallach — *Das Dogma der Vernichtungsschlacht. Die Lehren von Clausewitz und Schlieffen und ihre Wirkungen in zwei Weltkriegen*, hfdst. 2. Frankfurt am Main (1967).
19. R. Stadelmann — *Moltke und der Staat*. Krefeld (1950); G. A. Craig [11]; E. Buchfink — Moltke und Schlieffen. *Hist. Z.* (1938)308-322; H. Holborn — *Germany and Europe. Historical essays*, hfdst. 3. New York (1970).
20. J. L. Wallach [18], hfdst. 2 en 3.
21. J. L. Wallach [18], hfdst. 1.
22. Zie hierbij: J. L. Wallach [18], boek 2, en G. Teitler [1], hfdst. 12.
23. Merkwaardig genoeg had von Schlieffen dit voor-

- beeld gevonden in de krijgshistorische studies van H. Delbrück, later één van de felste bestrijders van het „Schlieffen-complex”.
24. H. Delbrück — *Friedrich, Napoleon, Moltke*. Berlijn (1892); H. Delbrück — *Die Strategie des Perikles erläutert durch die Strategie Friedrichs des Grossen*. Berlijn (1890).
 25. G. Teitler [1], dl 2.
 26. Het belangrijkste werk van Mahan is: *The influence of sea power upon history, 1660-1783*. Boston (1890). Belangrijke Engelse auteurs zijn: Colomb, Richmond, Laird Clowes, Knox Laughton en vooral Corbett. Zie voor een overzicht en bespreking van hun werken: D. N. Schurman — *The education of a Navy. The development of British naval strategic thought*. London (1965).
 27. W. D. Puleston — *Mahan. The life and work of Captain Alfred Thayer Mahan, U.S.N.* New York (1939).
 28. W. E. Livezey — *Mahan on sea power*. Norman (1947); A. T. Mahan [26]; A. T. Mahan — *Naval strategy*. Boston (1911).
 29. Een uitzondering op deze regel vormt de Russisch-Japanse oorlog. Na de slag bij Tsushima — waarin de Japanse admiraal Togo het Tweede Zuidzee-eskader vernietigde — besloot Rusland vrede te sluiten.
 30. Ook hierop zijn uitzonderingen wel voorgekomen, de meest duidelijke wel in Duitsland en Japan. Toch was zelfs Engeland niet immuun voor deze ontwikkeling. Zie hierbij: K. Assmann — *Deutsche See-strategie in zwei Weltkriegen*. Heidelberg (1957); C.-A. Gemzell — *Organization, conflict, and innovation. A study of German naval strategic planning, 1888-1940*. Lund (1973); G. Teitler — *Slagvloot, Guerre de Course en de Japanse Marine*. *Marineblad* (1974)415-436; D. N. Schurman [26].
 31. A. Vagts — *Landing operations. Strategy, psychology, tactics, politics, from antiquity to 1945*. Harrisburg (1946).
 32. A. T. Mahan — *Retrospect and prospect. Studies in international relations, naval and political*. Boston (1902).
 33. J. L. Wallach [18], hfdst. 9; E. von Kiliani — *Die Operationslehre des Grafen Schlieffen und ihre deutschen Gegner*. *Wehrkunde* (1961)71-76, 133-138; W. Foerster — *Hat es eine Schlieffen-Legende gegeben? Wehrwiss. Rundsch.* (1952)661-665.
 34. J. L. Wallach [18], hfdst. 9; H. Delbrück — *Krieg und Politik*. Berlijn (1918-1919); O. Hintze — *Delbrück, Clausewitz und die Strategie Friedrichs des Grossen*. *Forsch. z. Brandenburg. u. Preuß. Gesch.* (1920)131-177; M. von Hobohm — *Delbrück, Clausewitz und die Kritik des Weltkrieges*. *Preuß. Jahrb.* (1920)203-232.
 35. J. L. Wallach [18], hfdst. 9.
 36. E. Ludendorff — *Der Totale Krieg*. München (1935).
 37. H.-K. Wehler — *Der Verfall der deutschen Kriegstheorie. Vom „absoluten“ zum „totalen“ Krieg oder von Clausewitz zu Ludendorff*, in: U. von Gersdorff — *Geschichte und Militärgeschichte. Wege der Forschung*. Frankfurt/Main (1974); K. Tschuppik — *Ludendorff. Die Tragödie des Fachmanns*. Wenen (1931); H. Speier — *Ludendorff. The German concept of total war*; in: H. Speier — *Social order and the risks of war. Papers in political sociology*. New York (1952); H. Müller-Brandenburg — *Von Schlieffen bis Ludendorff*. Leipzig (1925).
 38. H. Holborn [19], hfdst. 6.
 39. H. von Seeckt — *Die Reichswehr*. Leipzig (1933).
 40. H. von Seeckt — *Gedanken eines Soldaten*. Berlijn (1929).
 41. C. Barnett — *The swordbearers. Studies in supreme command in the first world war*, dl 4, London (1963).
 42. P. Curti — *Umfassung und Durchbruch*. Frauenfeld (1955); K. Krafft von Dellmensingen — *Der Durchbruch*. Hamburg (1937).
 43. G. Buchheit — *Vernichtungs- oder Ermattungsstrategie?* Berlijn (1942).
 44. J. L. Wallach — *Kriegstheorien. Ihre Entwicklung im 19. und 20. Jahrhundert*, hfdst. 7. Frankfurt/Main (1972); J. L. Wallach [18], hfdst. 10; W. K. Nehring — *Die Geschichte der deutschen Panzerwaffe, 1916 bis 1945*. Berlijn (1964); H. Rosinski — *The German Army*, hfdst. 7, Londen (1966); H. Senff — *Die Entwicklung der Panzerwaffe im deutschen Heer zwischen den beiden Weltkriegen*. Frankfurt/M. (1969).
 45. J. L. Wallach [18], dl 2.
 46. W. Erfurth — *Der Vernichtungssieg*. Berlijn (1939).
 47. G. A. Craig [11], hfdst. 12; J. W. Wheeler-Bennett — *The Nemesis of power. The German army in politics, 1918-1945*. New York (1967).
 48. B. H. Liddell Hart — *The British way in warfare*. Londen 1932); B. H. Liddell Hart — *Strategy. The indirect approach*. New York (1965).
 49. B. Bond — *Victorian army and the staff college, 1854-1914*. Londen (1972); J. Luvaas — *The education of an army. British military thought, 1815-1940*, hfdst. 2 t/m 4. Londen (1970).
 50. B. H. Liddell Hart [48]; O. E. Schüddekopf — *Die „grosse Strategie“ in der britischen Lehre vom Kriege*. *Wissen u. Wehr* (1938)324-334.
 51. C. Barnett — *Britain and her army, 1509-1970. A military, political and social survey*, hfdst. 17. Londen (1970).
 52. E. S. Turner — *Gallant gentlemen. A portrait of the British officer, 1600-1956*. Londen (1956).
 53. J. Luvaas [49], hfdst. 10 en 11.
 54. J. Luvaas [49], hfdst. 10 en 11.
 55. B. H. Liddell Hart — *The future of infantry*. Londen (1933); B. H. Liddell Hart — *The tanks. The history of the Royal Tank Regiment and its predecessors, Heavy Branch Machine-Gun Corps, Tank Corps and Royal Tank Corps, 1914-1945*. Londen (1959).
 56. B. H. Liddell Hart — *The other side of the hill*. Londen (1948).
 57. C. Barnett — *The education of military elites. J. Contemp. Hist.* (1967)15-34.
 58. C. Barnett — *The desert generals*. New York (1972).
 59. G. W. Feuchter — *Geschichte des Luftkrieges. Entwicklung und Zukunft*, dl 1. Bonn (1954).
 60. J. C. Slessor — *Air power and armies*. Londen (1936).

61. M. Jones — *The origins of strategic bombing*. Londen (1973); J. R. Cuneo — *The air weapon, 1914-1916*. Harrisburg (1947); G. H. Quester — *Deterrence before Hiroshima. The air power background of modern strategy*. New York (1966).
62. G. W. Feuchter [59], hfdst. 4 en 7.
63. G. Douhet — *Command of the air*. New York (1942). (De 1e, Italiaanse editie dateert van 1921); P. R. C. Croves — *Our future in the air*. Londen (1922); A. F. Hurley — *Billy Mitchell. Crusader for air power*. New York (1964); P. Vauthier — *Die Kriegslehre des Generals Douhet*. Berlijn (1935).
64. G. Douhet [63].
65. H. R. Allen — *The legacy of Lord Trenchard*, hfdst. 2 t/m 6. Londen (1972).
66. C. Barnett [51].
67. B. J. Hurren — *Perchance. A short history of British naval aviation*. Londen (1949); A. Hezlet — *Aircraft and sea power*. Londen (1970).
68. R. Saundby — *Air bombardment. The story of its development*. Londen (1961).
69. A. Lee — *The German Air Force*. New York (1946); D. Irving — *The rise and fall of the Luftwaffe*. Londen (1973); K. H. Völker — *Die Entwicklung der militärischen Luftfahrt in Deutschland 1920 bis 1933*. Stuttgart (1962).
70. W. Erfurth — *Die Geschichte des deutschen Generalstabes von 1918 bis 1945*. Göttingen (1957).
71. G. W. Feuchter — *Flieger als Hilfswaffe*. Potsdam (1938); W. Guldman — *Flieger und Panzer und ihr Einfluß auf den Wandel der modernen Kriegsführung*. Frauenfeld (1946); H.-D. Herhudt von Rohden — *Vom Luftkrieg*. Berlijn (1938).
72. K. H. Völker — *Die deutsche Luftwaffe, 1933-1939*. Stuttgart (1967).
73. S. L. A. Marshall — *Armies on wheels*. New York (1942); F. O. Miksche — *Blitzkrieg*. Londen (1942).
74. W. Baumbach — *The life and death of the Luftwaffe*. New York (1967); H. J. Rieckhoff — *Trumpf oder Bluff? 12 Jahre deutsche Luftwaffe*. Genève (1945); R. Suchenwirth — *Historical turning points in the German Air Force war effort*. New York (1968); R. Suchenwirth — *Command and leadership in the German Air Force*. New York (1969).
75. D. Richardson en H. St-George Saunders — *Royal Air Force*, dl 1 (1939-1945). Londen (1953).
76. D. Richardson en H. St-George Saunders [75].
77. C. Bekker — *The Luftwaffe war diaries*, hfdst. 6 en 11. New York (1972).
78. A. Speer — *Inside the Third Reich*, hfdst. 20 en 25. New York (1970).
79. R. Suchenwirth — *The development of the German Air Force, 1919-1939*. New York (1968).
80. W. Baumbach [74].
81. H.-D. Herhudt von Rohden — *Die Luftverteidigung des deutschen Reiches im Weltkrieg 1939-1945 und ihre Lehren. Ein strategischer Überblick*. *Allg. Schweiz. Militärz.* (1951)(10)(11).
82. H.-A. Koch — *Die Geschichte der deutschen Flakartillerie 1939-1945*. Bad Nauheim (1954); H. Aldinger — *Die Organisation der Luftabwehr in Deutschland während des zweiten Weltkrieges*. *Flugwehr u. Techn.* (1949)(11).
83. F. H. Hinsley — *Hitler's Strategy*. Cambridge (1951); J. L. Wallach [18], dl 3.
84. F. H. Hinsley [83].
85. J. Killen — *The Luftwaffe. A history*. Londen (1967) 110 e.v.; A. Kesselring — *Die deutsche Luftwaffe. Bilanz des zweiten Weltkrieges*. Hamburg (1953).
86. A. Galland — *The first and the last*, hfdst. 2 t/m 4. New York (1968).
87. F. Morzik — *German Air Force airlift operations*. New York (1961); F. Morzik — *Die deutschen Transportflieger im zweiten Weltkrieg*. Frankfurt/Main (1966).
88. H. Plocher — *The German Air Force versus Russia, 1941*. New York (1965); — *1942*. New York (1966); — *1943*. New York (1967); C. Bekker [77], hfdst. 7 en 10; P. Deichmann — *German Air Force operations in support of the army*. New York (1962).
89. P. von Handel-Mazzetti — *Der Einfluß von See- und Luftmacht im Kampf um Nordafrika 1940-1942*. *Marine Rundsch.* (1955)9-18; W. Warlimont — *Die Insel Malta in der Mittelmeer-Strategie des zweiten Weltkrieges*. *Wehrwiss. Rundsch.* (1958)421-436.
90. A. Kesselring — *Soldat bis zum letzten Tag*. Bonn (1953); A. Kesselring — *Der Krieg im Mittelmeerraum*; in: *Bilanz des zweiten Weltkrieges*. Hamburg (1953).
91. E. M. Emme — *Hitler's Blitzbomber*. Maxwell (1951).
92. Zie voor het Britse strategische luchtoffensief in de Tweede Wereldoorlog: N. Frankland — *The bombing offensive against Germany*. Londen (1965); Ch. Webster en N. Frankland — *The strategic air offensive against Germany, 1939-1945*, 4 dln. Londen (1961); A. Verrier — *The bomber offensive*. Londen (1974).
93. H. S. Hansell Jr. — *The air plan that defeated Hitler*. Atlanta (1972).
94. A. Harris — *Bomber offensive*. Londen (1947).
95. C. Barnett [58]; B. H. Liddell Hart [55, b]; R. Owen — *The desert air force*. Londen (1948).
96. A. W. Tedder — *Air power in war*. Londen (1948).
97. A. W. Tedder — *With prejudice*. Londen (1966).
98. D. Richardson en H. St-George Saunders — *Royal Air Force*, dl 3. Londen (1954).
99. D. Irving [69]; R. Suchenwirth [79]; C. Bekker [77].

Horses for all seasons

The Royal Army Veterinary Corps Centre

Norman L. Dodd

Colonel UK Army, retired

Countless visitors to the United Kingdom enjoy the pageant of the State and Ceremonial occasions, not to mention the daily ceremony of the Changing of the Guard in Whitehall and Buckingham Palace. Man's old friend, the horse, still plays a prominent part in all these events. Many horse lovers must wonder how the Household Cavalry and the King's Troop of the Royal Horse Artillery manage to match their mounts so perfectly. Blacks for the troopers of the Cavalry, greys for their trumpeters and a skewbald for the Drum Horse. Few who have thrilled at the Musical Ride of the King's Troop can have failed to have noticed the matching of the gun teams for size and colour; browns, dark bays, light bay and black each form six horse teams. And within the teams the 'leaders' at 15.3 hands, the 'centres' at 15.2 and the 'wheelers' at 15.1 hands are all perfectly sized.

This perfect matching and the beautiful condition of the horses just does not 'happen' but is the result of the skill and knowledge of the members of the supporting establishment, the Royal Army Veterinary Corps Centre. They are responsible for the selection, purchase and health of all remounts for the colourful units and for the horses used on

Where in this wide world can man find friendship without envy, or beauty without vanity . . .

In een tijd waarin voor de krijgsmacht als algemene stelregel lijkt te gelden dat zij zich dient te onthouden van uiterlijk vertoon, is het begrijpelijk dat velen geneigd zijn met onmiskkenbare weemoed terug te denken aan de dagen van weleer, waarin de burgerij uitliep om de troepen te zien langstrekken. Een zelfde nostalgie ervaren zij die de Nederlandse krijgsmacht van voor de Tweede Wereldoorlog nog hebben gekend, wanneer zij, met enige afgunst, gadeslaan in welke mate het Britse leger zijn oude tradities mag handhaven en welke rol daarbij nog wordt gespeeld door de edele viervoeters. Nevenstaande beschouwing zal ongetwijfeld in de smaak vallen bij die categorie onzer lezers die het hoefgetrappel missen en die het betreuren dat ten onzent het dier nog slechts incidenteel in de letterlijke zin van het woord van stal wordt gehaald; alleen de illustraties al zullen hun hart doen opengaan.

Ceremonial Parades such as the Trooping of the Colour on Her Majesty's Birthday and for the chargers and troop horses of the patrol unit of the Royal Corps of Military Police, still operational

The King's Troop of the Royal Horse Artillery at the gallop. All the teams are matched for colour and size; this is a black team, the leaders are all 15.3 hands, the centres 15.2 and the wheelers 15.1 hands; the wheelers have to be tough and broader at the back because of the need to brake the gun when slowing down

The Centre still uses part of an old Victorian breeder's stables for their own horses

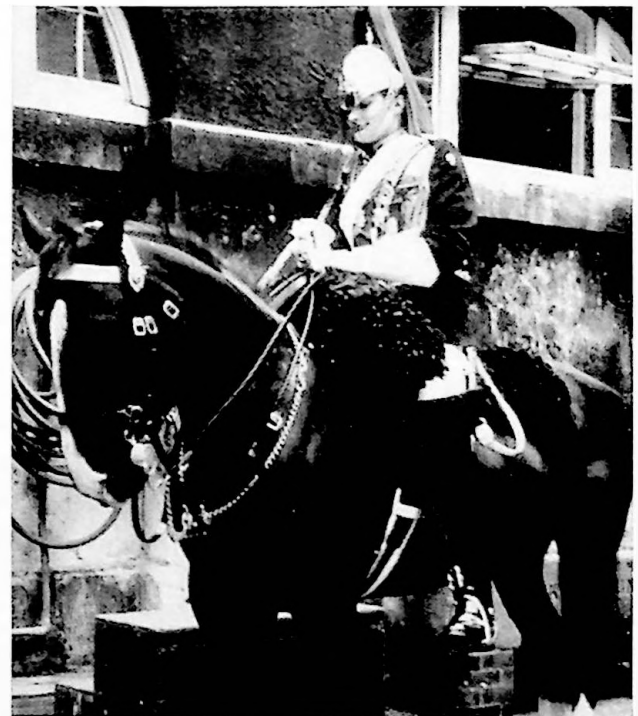
in the Aldershot area in Britain. The Commanding Officer also has some responsibility for the purchase of mules used by the Royal Corps of Transport's mule squadron located in Hong Kong.

The RAVC Centre, which today includes the famous Army Equitation School as well as a Farriery School and the Dog Training School, is in the heart of the Leicestershire countryside, the home of the Quorn Hunt. It covers an area of about 350 acres and is based upon an old Victorian stud farm which still provides some picturesque stabling for the Equitation School. The whole atmosphere of the Centre is purposeful but very relaxed and unhurried; Colonel Bishop, the commanding officer, who himself comes from a farming and horse breeding background, is a tremendous believer in training by love, friendship and gentleness. The whip, spur and harsh words are definitely 'out' at Melton Mowbray. The result of this policy is clearly seen at the Centre where even the remounts come up to visitors and the fiercest dogs, off duty, are gentle and loving. The staff, about 130 in all, military and civilians, are enthusiastic volunteers who are prepared to work long hours to see that their charges are fit and trained for their coming duties.

About forty remounts are required every year and most of them are purchased aged about four years old in Ireland. It is only in that country where reasonable numbers of suitable horses can be seen in one place and where the dealers know exactly what the Army requires. One family of dealers

living near Waterford have supplied the Army for over 100 years and another at Cork for 60 years. Colonel Bishop usually purchases in batches twice a year and always takes with him a representative of the 'user' regiments nominated by HQ London District. This he considers important because it enables the users to see horses in the raw rather than at parade standard. The units supply a list of their exact requirements by size and colour and it is this which can provide the problems. With proper feeding and care the horses fill out and can add an inch or two to their height and this must be allowed for on purchase. Black horses today provide a further problem; for the Household Cavalry they must be 16 hands for troop horses, and 16.2 for chargers. Nobody has yet found a way of breeding black horses with 100% absolute certainty; if they have, Colonel Bishop would like to know how! Not only must the horses be of the right size and colour but also their 'faces must fit': spoil the effect of the team or troop. Horses must

A trooper of the Household Cavalry about to go on sentry duty at The Horse Guards in Whitehall. Horses used for this duty must have the temperament to be able to stand quietly by the London traffic and ignore the tourists who attempt to feed them most unsuitable items; this horse is nine years old and a favourite with the troopers

also have the correct temperament for the task allotted; those for the Household Cavalry must be trainable for use in the streets of London and be able to stand quietly on sentry duty amidst the bustle of Whitehall. Patrol horses for the Royal Corps of Military Police must be able to move across country and be able to deal with crowds in street control, King's Troop horses in the gun teams must be hard and tough and able to move at the full gallop when in traces. London District requires a certain number of steady old 'plugs', to carry elderly generals sedately through the streets in procession.

Once purchased, normally at a price of around £ 400, the remounts are turned loose into paddocks at the Centre and are from then on treated as individuals. Although they run together as a herd they are invariably called out by name for shoeing, treatment, grooming or examination and are never herded around like cattle. Grass or, when necessary, hay is the main feed but supplements are provided as necessary to get the horse up to a proper standard. Each intake spends about six months at the Centre in this manner; Colonel Bishop considers that this individual treatment is of paramount importance for their whole future. The horses learn to enjoy being handled and once in this frame of mind can be more easily trained by the units to which they will be posted. Remounts are not ridden at all during this period at the Centre, this is done by trained personnel in the receiving units.

To keep the pastures in good order a rotational system is used; after about ten days in a pasture a herd of beef cattle is moved in to eat off the rough grasses. Fields are dressed with basic slag and are harrowed from time to time. By controlled grazing and treatment worm infestation is kept to a minimum.

Ceremonial units stationed permanently in London meet problems in keeping their mounts fit, if they are always exercised in schools they become circus horses and there is a limit to the amount which London's parks can be used for equitation purposes. Therefore during the winter horses and their riders are brought up to Melton Mowbray to enjoy the open air life and to have a holiday away from the streets of London. The animal hospital is also at the Centre; sick horses which do not respond to first aid treatment in units are

Nearly ready for posting. These remounts are for the Households Cavalry; compare again with the trained horses in Whitehall

brought there for expert attention. There is a fully equipped X-ray and operating theatre, and the Centre has excellent relations with the veterinary teaching universities from whom further assistance can be obtained.

To officers and senior NCOs of 'the old Army' a graduate of the Long Course at the School of Equitation at Weedon was the very epitome of excellence in all things pertaining to the horse. This standard of excellence has been continued at the School, now an integral part of the Centre. There the finest riding instructors in the Army and probably in the country train officers and NCOs to become instructors themselves. The course lasts six months and includes all forms of equitation. They are also responsible for training the horses used by the staff and students. Other shorter courses are run to train the Centre's own grooms, both civilian and military, and for specific parties of officers, NCO's and men from all Services who may for any reason be called upon to deal with or ride horses. There are still a large number of Saddle Clubs within units of all three Services which are semi-recognized by the authorities for recreational and adventure training purposes.

The Centre is well equipped with equitation facilities; there is a very large indoor riding school as well as an extensive outdoor manege. A full cross country course is laid out around the estate and there are show jumps of all sizes and descriptions.

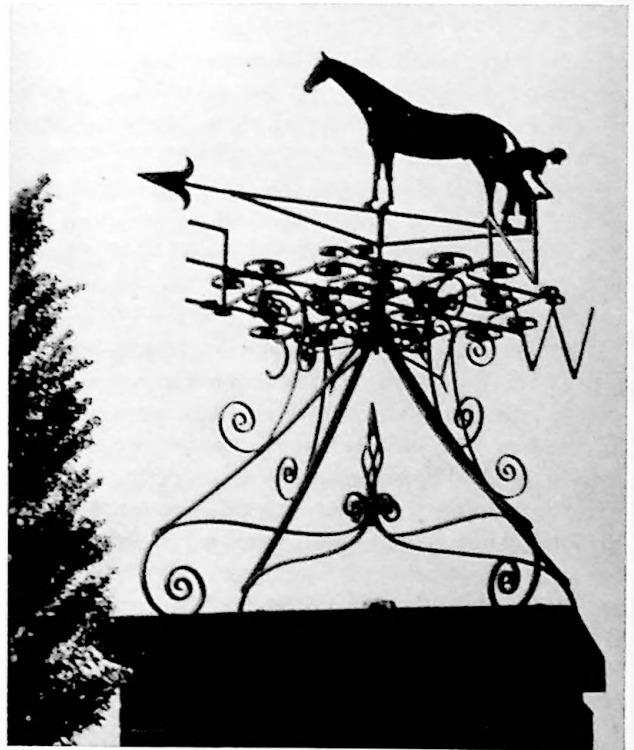
Patrol horses of the Royal Military Police after training. This team is about to give an exciting display of combined horse and motor cycle riding. The police motor cyclists and the mounted police carry out intricate movements at the trot and gallop, including the figure of eight at the full gallop

◁ Two remounts who had been in the Centre for about four months. They are for the Kings Troop, Royal Horse Artillery; one is a dark bay for the bay team and the other is for the black team, one is a wheeler and the other a centre

A fine example of the Farrier's craft; this weather vane at the RAVC Centre was made by the Farrier School students and instructors

Nobody has yet invented a permanent horse shoe or developed a horse with a growthless hoof. Farriery therefore is by no means a dying craft and is of particular importance to the Army whose horses must perforce spend much of their time in the streets of the cities. The RAVC Farrier School has an extremely high reputation within the trade; the Chief Instructor is presently Farrier Sergeant-Major Symons, and he is one of the few Fellows of the Worshipful Company of Farriers having passed their difficult examination with honours. He is in much demand as a judge and examiner in Britain and overseas. Farrier training is hard work: four months to the first step as a Farrier grade B3, then two years and an examination before becoming grade B2 which entitles the farrier to be registered as a shoeing smith. This registration permits the man to shoe other peoples horses and therefore allows him, if he wishes, to go into business as a farrier. Two further years and a long course are required before the highest grade B1 is obtained, with eligibility for Associate Membership of the Worshipful Company. A high honour

The RAVC Centre trains more than 600 dogs and handlers every year for the Services. Here Kingdom, a guard dog, has 'arrested' a man planting a bomb in a car. He stands guard while the handler searches the suspect; at the slightest move Kingdom will once again grab the terrorist

indeed. Some of the work of the School farriers can be seen in the wind vane over the Centre as well as in the display room and in various messes. It is no wonder that farriers are tempted to leave the Army and set up their own businesses; the quality of the workmanship is beyond compare.

The third department of the Centre is the Dog School which has been at Melton Mowbray for nearly thirty years and is now responsible for the provision, training, health and good management of all the dogs used by the Navy, Army and Ministry of Defence Police. The Royal Air Force, a major user of dogs for security purposes, has its own Dog School. In 1974 alone more than 600 dog handlers were trained at the RAVC Centre, which proves that the use of dogs has become increasingly important. There are three basic types of training for suitable dogs; the largest number are used for guard and security purposes, some being trained to attack and hold intruders on order and others to find and harass until called off by the handler. These guard and security dogs are mainly Alsations whereas the third group, the specialists, employed on tracking and arms searches are often Labradors. These latter dogs have proved their worth countless times in Northern Ireland, Kenya, Aden, Borneo and elsewhere.

The Army does not breed its own dogs as it is not economical to do so. Instead they are obtained from the public or from recognized dealers. All

arrive on approval. Alsatian guard dogs for three weeks and specialists for three months. If unsuitable they are returned to their original owners. The new recruits are first quarantined before they start their training; this is carried out, at the beginning, by members of the Centre, many of them being women soldiers of the Womens Royal Army Corps of which there are about forty; mostly kennel maids, but there are also eight riding grooms and five who work in the animal hospital. The early training of the dogs and handlers is aided by the presence of dogs whose operational days are over and who have returned, usually at about nine years of age, to the Centre as 'pensioners'.

'Vic', known as 'Bones', was a troop horse with the Household Cavalry. He developed internal trouble and was wasting away; after two operations he is now well on the way to recovery. A few years ago he would certainly have been put down, now he is being looked after with loving care by L/Cpl Heffey of the Womens' Royal Army Corps

The Course for security and guard dog handlers lasts three weeks and for specialist dogs and handlers it can be as long as three months. In both cases the dogs and handlers are brought together at the Centre and are trained as a team. All training is by kindness and for the dog everything must be fun. Rewards of food for good behaviour are never used, the pleasure of the handler is sufficient. A harness is used to indicate to the dog that he is 'on duty' and under orders.

Search training is carried out in a special 'village' with furnished houses and barns complete with sheep and goats in order that the dogs, and handlers, can get used to their presence. The handler

and dog must work as a team and the handler must ensure that the dog covers the whole area; intelligent though a dog may be he cannot be expected to know which area or room he has searched and which he has not. Methods of indicating finds vary with each dog but, to the handler, they are clear enough; a wag of the tail, a bark, a point are used by different dogs. How a dog succeeds in finding a sten gun or pistol, ammunition or explosives even if they have been wiped over or cleaned is hard to know, but find them they do; and without the necessity of a search party tearing a house to pieces.

Warrant Officer Class 1 Russell, who is the Ar-

Argent, a 2½ year old retriever, is a 'sniffer' dog with an almost uncanny efficiency at finding arms and ammunition; working as a team with his handler he found explosives and ammunition hidden under floor boards, in the backs of chairs and even buried. Here he has just found a sub-machinegun which was partly buried in the long grass. The weapon had been cleaned and washed off, yet he still found it without difficulty

Womens' Royal Army Corps Private Clarke-Holman, jumping 'Trumpas', one of the instructional horses at the Centre. A number of WRAC girls are employed as grooms, most of them enlisted especially to do this

my's chief dog trainer and has been in the business for over twenty years, says that dogs in the Army were once a luxury but in today's terrorist environment are now an essential part of a unit's establishment. He should know because he has served in just about every terrorist campaign in the last twenty years from Kenya to Malaya and from Borneo to Northern Ireland. He, like his commanding officer, says that attitudes have changed and that he also is convinced that the training of all animals must be by kindness and by complete rapport between the handler or rider and his animal. Dogs in particular must enjoy doing their job and must work voluntarily with their handler. At Melton Mowbray it is obvious that they do, the excitement and efficiency of the dogs on duty is a joy to behold.

The Royal Army Veterinary Corps is a small but elite body of officers and men, every one a specialist and, above all, an animal lover. Although the work is long and hard, horses and dogs cannot be left in the garage over a weekend, there is no shortage of volunteers. The officers are normally fully qualified veterinarians before they are commissioned, although there are some holding quartermaster commissions employed in the Stores in Aldershot and elsewhere. The other ranks carry out basic infantry training at the Depot of the Queen's Division before going to the RAVC Training Centre for Special to Arm training. This includes six weeks at the School of Equitation and four weeks at the Dog School. The men can specialize either as dog trainers, veterinary clerk/assistants or farriers. Selected NCOs may latter become Riding Instructors, Veterinary Radiographers or Advanced Dog Trainers.

Since the beginning of time horses and often dogs have been used by armies throughout the world and have suffered pain and death in man's countless bloody wars. It is certainly cheering to know that today horses at least do not have to take their place on the battlefields; those who begin their army careers at Melton Mowbray will be admired and enjoyed by thousands of people as they clatter down the Mall or gallop in the Arena at the Royal Tournaments and other shows throughout the country. And even the dogs today operate as team mates of kindly handlers making their contribution

'At ease' in Whitehall; the horses show an interest in what is going on

to the tasks of the security forces, well looked after and well cared for all their lives.

The dedication of the officers and men of the Royal Veterinary Corps is plain to see; a dedication based upon the humility of those who care and a humility which shines through in the Collect of the Corps:

O God, who didst create man in thine own image,

and gavest him dominion over every living thing, give wisdom and grace, we pray Thee, to Thy servants of the Royal Army Veterinary Corps, that we may guard these Thy creatures committed to our care against disease and suffering; and may ever declare both by word and by example that the merciful man is kind to his beasts, for His sake, who has told us that not one sparrow is forgotten before Thee, Jesus Christ our Merciful Redeemer.

Ook zij waakten.

Bescherming is iets wat we altijd nodig hebben. En altijd nodig hebben gehad. Jammer maar waar. Zo ook in 1642, toen de schutterscompagnie van Frans Banning Cocq waakte over de veiligheid van de Amsterdamse Burgerij. Waakte over vrijheid, orde en rust. De Grote Meester was daar getuige van. Met al zijn vakmanschap, artistiekeit en precisie vertrouwde hij het beeld feilloos toe aan het geduldige linnen: Rembrandt's meesterwerk, De Nachtwacht.

Wij van Signaal kunnen natuurlijk nauwelijks praten over artistiekeit, als we het hebben over de ontwikkeling en fabricage van onze produkten. Wel over vakmanschap en precisie. Over feilloosheid, dan doelen we op de werking van onze beschermings- en opsporingsapparatuur. Want eigenlijk is er niets nieuws onder de zon. Frans Banning Cocq en zijn fiere schutters zijn er nog steeds. Alleen het gebied dat zij beschermen is veel groter geworden.

En ook de middelen en methoden zijn veranderd. Omdat een gevoelig oor en een scherpe blik alleen niet meer voldoen, ontwikkelt en maakt Signaal radar, computers, enzovoort.

Verdedigingssystemen met ogen en oren die verder reiken. Dank zij vele jaren ervaring. Ervaring die ons geleerd heeft niet over één (en zelfs niet over tien) nacht(en) ljs te gaan. Want aan elk fabricage-proces gaat een lange periode

van proeven vooraf. Van tril-, schok-, val- en temperatuurproeven. Wij vinden namelijk (omdat het om de veiligheid van u en ons gaat) dat er voor onze kwaliteit maar één kwalificatie mogelijk is: de allerbeste. En daar zorgt Signaal voor.

Maar het gaat niet alleen om veiligheid. Ook economisch en wetenschappelijk bewijzen wij de gemeenschappelijk goede diensten. Zoals met een uiterst efficiënte, elektronische luchtverkeersregeling op Schiphol. Of met de unieke 'onboard-computer', aan boord van de eerste Nederlandse kunstmaan ANS. Deze computer werd ontwikkeld door het Natuurkundig Laboratorium van Philips en geproduceerd door Signaal.

Onze klanten zijn overheden. Regeringen en ministers. Maar natuurlijk mag u ook best weten wat we doen. Misschien vindt u 't allemaal wel zó interessant dat u er aan zoudt willen meewerken.

Hollandse Signaalapparaten B.V. Kortweg Signaal. Een modern bedrijf in Hengelo. Een mooi en rustig stukje Nederland. En dat willen wij graag zo houden. Wat er ook gebeurt.

SIGNAAL

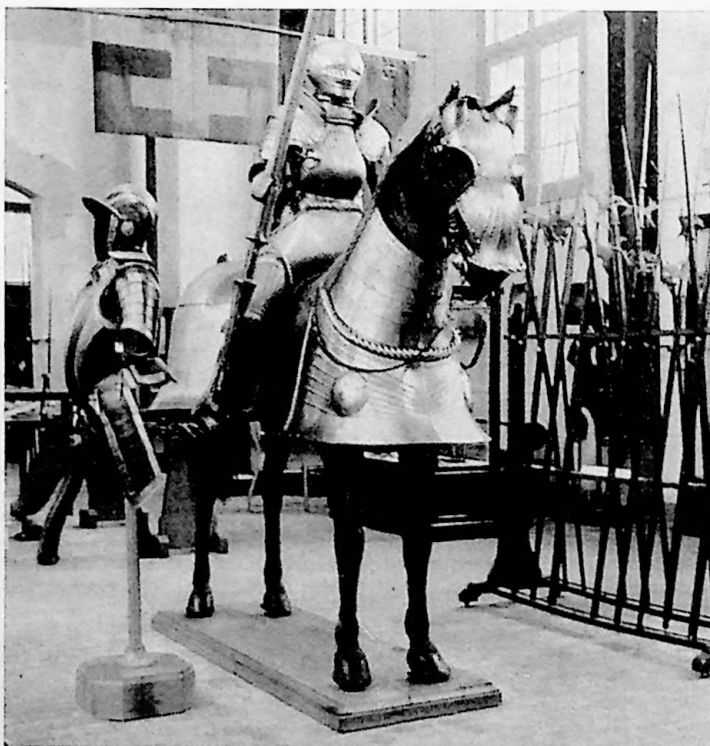
KENT U UW MUSEUM? NEEN?

Kom dan eens kijken in het

KONINKLIJK NEDERLANDS LEGER- EN WAPENMUSEUM TE LEIDEN

Een kleurrijke krijgsgeschiedenis uit vele eeuwen en vele landen.

Het is niet alleen een „mannenmuseum“, ook uw vrouw en kinderen zullen door het tentoongestelde zeer geboeid worden.

Openingstijden:

maandag tot en met vrijdag van 9.00–12.30 uur en van 13.15–17.00 uur.

Zondag van 13.00–17.00 uur.

Zaterdag (alleen gedurende de vakanties) 13.00–17.00 uur.